

A

KERESZTELŐ SZENT JÁNOSRÓL

NEVEZETT

JÁSZÓVÁRI EGYHÁZ

PRÉPOSTJAI.

ÍRTA

NÁTAFALUSSY KORNÉL,

A JÁSZÓVÁRI PRÉMONTRÉI KANONOKREND TAGJA S A ROZSNYAI KATH.
FŐGIMNÁZIUM IGAZGATÓJA.

ROZSNYÓ, 1883.

KOVÁCS MIHÁLY KÖNYVNYOMDÁJA.

MÉLTÓSÁGOS ÉS FŐTISZTELETŰ

KACZVINSZKY VIKTOR ÚRNAK,

A JÁSZÓVÁRI PRÉMONTRÉI KANONOKREND FŐPAPJÁNAK;
A JÁSZÓVÁRI, KERESZTELŐ SZENT JÁNOSRÓL, — A LELESZI,
SZENT KERESZTRŐL — ÉS A NAGYVÁRADHEGYFOKI, SZENT
ISTVÁN ELSŐ VÉRTANÚRÓL CZÍMZETT EGYHÁZAK APÁTJA ÉS
SÜVEGES PRÉPOSTJÁNAK, A MAGYAR-OSZTRÁK RENDKERÜLET
MÁSODFELÜGYELŐJÉNEK, AZ ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANÁR-
EGYESÜLET TISZTELETI TAGJÁNAK, A FERENCZ-JÓZSEF-REND
KÖZÉPKERESZTESÉNEK, A KASSAI SZENTSZÉK ÜLNÖKÉNEK STB. STB.

FIÚI MÉLY TISZTELETE JELEÜL

AJÁNlja

A SZERZŐ.

Bevezetés.

A fehér és kiváltságos prémontréi kanonokrend sz. NORBERT magdeburgi érsek által alapítva, a XII. század harmadik évtizedében nyerte léteét. *Nevét* ama vadregényes s akkorában teljesen elhagyott völgytől vette a Rend, mely a régi Picardiában, nem messze Laontól, magas hegyek zordon sziklabérczei között vonúl, hol aztán sz. NORBERT, BERTALAN laoni püspök lelkes támogatása mellett, 1121-ben első családkörének monostort és díszes templomot emelt.¹⁾

Az alapító célja volt: a rendtagok szigorú s önmegtagadó élete és szerteszágázó példája által új életre kelteni az ősi fegyelmében lehanyatlott kanonoki intézményt, s a szerzetesével szorosan egybekötött papi pálya összes feladatainak hivatásszerű ápolásával előmozdítani a kath. egyház vitális érdekeit. E cél megvalósítására a közös papi élet kezdeményezőjének, sz. ÁGOSTON hippói püspöknek úgynevezett *arany-szabályait* fogadta el alapul, melyek, míg a hármasszerzetesi fogadalom hozzájárulása mellett, kezességet nyújtottak az iránt, hogy a káptalanok netaláni bírtokbavétele

¹⁾ L. e. völgy XII. századi leírását **Fülöp** prém. r. apáttól **Migne** Patrologiájának CCII. kötetében, a 857. hasábon.

esetén, a tagokat egybefűző közös élet szálai nem fognak szétszakadozni idővel, másfelől pedig kanonoki minőségek- s jellegöknél fogva minden akadályt és nehézséget elhárítottak, hogy a Rend a pápák részéről *általános képességgel ruház- tassék fel* mindazon papi kötelmek és szolgálatok teljesítésére, melyek egészben véve az egyházi rend hivatását képezik. Csak is ez alapon vihette keresztül, hogy a contemplatív élet szűkebb határain túl, *a lelkipásztorkodás is minden ki- vétel vagy megszorítás nélkül, annak minden, az egyházban di- vatozott vagy divatozható kánonyszerű formáiban, a Rend hiva- tásává lett*, mely számára a II. HONORIUS pápa (1126.) s utódai által kiadott, a Rendet ezen missió szeriut is helyben- hagyó és megerősítő oklevelekben biztosították.

Innen a prémontréi szabályozott kanonokrend *kivált- ságos* már alapításánál és az alapításakor számára kijelölt rendeltetésnél fogva; s nem egyébnek mint következetes tör- téneti fejleménynek tekintendő, hogy létének már első szá- zadában a gondjaira bizott *több ezer plébánián kívül, hét érseki és kilencz püspöki káptalan s ugyanannyi érseki s püs- pöki szék birtokába* jutott olykép, hogy a Rend helyi prépost- sága a megyés káptalannal egy testületet képezett, és szék- üresedés esetén a megyés főpásztorok ez által, mint egyúttal székeskáptalan által, a Rend tagjaiból választattak. ¹⁾ És így ezen érseki és püspöki megyékben a sz. Ágoston által kez- deményezett közös papi élet is, mint a Rend szervezetének

¹⁾ V. ö. VI. Kelemen pápának 1344-ben Anagniban kelt iratát **Hugo**, Vie de St. Norbert című munkája II. könyvében. — Egyéb- iránt a tizenhat püspökség meghatározásában a történetírók nem egyez- nek meg. Minden kétségen kívül állanak: Riga, Lieflandban, több suf- fraganeussal, Olmütz, Brandenburg, Havelberg, Ratzeburg, Lunden, Li- thomis s Withern, a régi Leucophia, Skótországban. A Rend történetírói említik még Lübecket, Rilmadot, Linomát, Imbriát, Aldenberget, Isa- grábiát, sőt még Magdeburgot is; de állításuk részint kétséges s niucs bebizonyítva, részint minden valószínűséget nélkülöz. Imbriának, Lino- mának, Rilmadnak még létezési helyét sem ismerjük.

szükségképeni következménye, újabb példa gyanánt virágozni kezdett.

Ez levén a sz. Norbert által alapított prémontréi kano-nokrend hivatása s jelentősége, bizonyára könnyen kimagya-rázhatjuk, miért történt, hogy azt a pápák, püspökök s a keresztény világ összes fejedelmei oly hévvel és annyi szere-tettel karolták fel, hogy a XIII. század hajnalán (1209) a Rend az imént említett *tizenhat főpásztori széken s több ezerre menő plébánián* kívül, nem kevesebb mint *ezer apát-sággal, hétszáz prépostsággal s ötszáz apáczakolostorral* bírt, s a II. Lothár császár kíváratára 1126-ban magdeburgi érsekké lett Norbertre következett első prémontréi főapát HUGÓ, még az ő életében megtartott általános rendi káptalanban már százhusz, Európa minden tájairól összegyűlt apátot és prépos-tot egyesíthetett saját személye körül.¹⁾

Hazánkban is még a nagynevű alapító életében szíves fogadtatás- és lelkes pártolásban részesültek a prémontréiek. Első telephelyök a nagyváradi hegyfokon épült ősrégi benzés monostor volt, hova Kálmán fia s utóda, II. ISTVÁN király, 1130-ban a lotharingiai *királyvölgyi apátság*ból, vagy mint mások tudni akarják, közvetlenül sz. Norbert iskolájából, *Pré-montréből* hívta be őket, kitűnő előjogok- és szabadítékokkal felruházott s nagy kiterjedésű fekvő birtokokkal megadomá-nyozott prépostságot alapítván számukra. Mondják, hogy a folyvást betegeskedő fiatal király közeledni érezvén végóráját, maga is felölté a Rend ruháját s az 1131. év elején abban húnyt el.²⁾

Ezen első prépostság alapítása s a Rend eme honosítási kísérlete után, követék azt röviddel utóbb mások is, főleg a

¹⁾ Hugo, Sacri et Candidi Ordinis Can. Praemonstrat. Annales I. II. — Winter, Die Praemonstratenser und ihre Bedeutung, (Berlin, 1865) 105—152. II. — Danielik, A Prémontréiek (Eger, 1866) 8—49. II.

²⁾ Nátafalussy, A sz. István első vértanúról nevezett nagyváradi-hegyfoki prépostság története (Kassa, 1872) 7—10. II.

királyi család tagjainak vallásos bőkezűségéből, úgy, hogy prépostságaik száma már a XIII. század közepén jóval túlhaladta az ötvenet.¹⁾ E prépostságoknak, mint a pártatlan történetírás által már rég megjegyeztetett, a középszázadokban sokat köszönhetett a magyar nemzet, s hivatásuk szent érzetétől át- és áthatott munkás tagjai mint lekipásztorok, udvari papok és tanárok, a szellem-erkölcsi világ magasztos feladatainak sikeres megoldása-, mint kir. kancellárok, tárnokmesterek és hiteles helyi jegyzők, a köz- s magánjogi országos ügyek avatott kezelése-, mint az észszerűbb gazdasági irányok képviselői, a vadon rengetegek kiirtása s a vadvizes térek kiszárítása-, mint műépítések, szobrászok és festők, a Rend sajátos építészeti műidomának átültetése s továbbfejlesztése által soha el nem évülő érdemeket szereztek a hazai művelődés körül.²⁾

¹⁾ Hugo, id. mű I. k. az indexben. — Katona, Defensio bonor. Eccl. 46. l. — Pázmány, Péterfi Concilia II. k. a függelékben.

²⁾ Fessler, Gesch. der Ungern II. 314. — Valamint a benczések és cisterciek, úgy a prémontréiek is külön műiskolát és külön műírányt alkottak, s mint emlékeik egész során észlelhető szilárd következetességgel követék azt, mint sajátukat. Átmeneti román stylben épített templomaikon az egyszerű félkörű egyházzáródás, az apsis, már sokoldalú többszöggel képeztetik, s ez által nagyobb változatosság, sürűbb oszloptők mellett, kereszthajós alakítások keletkeznek. A példányok, a hazai típusok erre Ócsa, Bénye, Zsámbék és Horpács, melyek közül a zsámbéki még mintaszerű egyszerűségben s arányban bizonyos műökonómiával és műharmóniával alkotott alaptervezetet tüntet fel, melyben a külföldi műtörténetírás első tekintélyei, Eitelberg, Kugler, Lübke stb. eredeti magyar műírányt ismeretek fel. Azonfelül mind négyüket izlésesen finom és gyöngéd szobrászati faragványok és ékítményi alakzatok jellemzik még. V. ö. Ipolyi, Magyar műtört. tanulmányainak számos ide vonatkozó helyeit s A magyar műtört. emlékek cz. elnöki megnyitó előadását a Tört. Társulat kassai nagygyűlésén, 1878. aug. 23-án, 27. s 29. l. — Römer, Árpás, és a móríczhidai sz. Jakabról cz. prépostság története (Pest, 1868), s ugyancsak tőle „Pár szó az alsórajki prépostságról Zalában“ (Vasárnapi Újság 1863. 44. sz. — Archaeologiai közlemények, III. l.

Napjainkban csak két, egymástól teljesen független prépostság virágzik hazánkban, úgymint a horpácsi, jános-hidai és türjeivel egybekapcsolt *csornai* s a leleszivel és nagyvárad-hegyfokival egyesített *jászóvári* prépostság. Nem lesz talán érdektelen s meddő foglalkozás, ha kísérletet teszünk a ránk maradt, sajnos, jobbadán csak is a prépostság birtokviszonyait érintő okmányok kalauzolása mellett, összeállítani az utóbbinak életsorsa felett örködött prépostok névsorát.

I.

Jászó, vagy mint ma már a közéletben is mind általánosabban nevezik, *Jászóvár*, ¹⁾ törvényesen egyesült hármass prépostságunk feje és a magyarországi prémontréi kanonokrend egyik székhelye, fekszik Abaúj-Torna vármegyében, a keleti hosszúság 38° 39' 30" és az északi szélesség 48° 40' 5" alatt, ama kies völgy virányos ölén, melyet a gömör-tornai mész- és a szomolnok-kassai érczhegyek vesznek körül erdős koszorúzza ágaikkal, középen pedig a zúgó málmok és hámorok közt tovasiető Bódva áztat kanyargó vizével.

Alapítójának nevét és az évet, melyben keletkezett, nem tartotta fenn számunkra az emlékezet; az újabbkori történetírás pedig kétes vagy félreértett adatok ingatag nyomain és föltevésein indulva, egymástól nagyon is távol eső időszakokban kereste a prépostság eredetét.

¹⁾ Régi okiratokban: Praepositura vagy Conventus S. Joannis Baptistae de Jazou (1255.), Iaszou (1314.), Jaszow (1297.), Jaszov (1299.). s a kihangzó végső *u* vagy az ezt pótló *v*, *w* betűk elvetésével, Iaszos Jaso (1284.). a mint kevés különbséggel ma is hangzik, hihetőleg így nevezve a monostor előtt fekvő kis város első lakosaitól, kik talán a II. István uralkodása alatt hazánkba jött jász-kún népcsoportok egy töredékét képezték. 1436-tól kezdve, falakkal és bástyákkal övezett monostora után: Praep. S. Joannis Bapt. de Castro Jászó.

Így sokérdemű tudósunk HORVÁT István s utána NAGY Gábor, kutatván a halotti beszéd, e legrégibb magyar nyelvemlék keletkezésének helyét és idejét, hogy eleget tegyenek a „bódvai“ elnevezésnek, melylyel Erdély nagyemlékű püspöke gróf BATTHYÁNY Ignác, ruházta fel az azt magában foglaló kódexet, a Bódva közelében épült jászai monostorba helyezték e fennbecsű nemzeti ereklje bölesőjét; s hogy kiegyeztessék az ellentéteket, melyek vita közben Jásztól illetőleg felmerültek, több leleményességgel mint történeti hűséggel, a szent királyok századáiig vitték fel a prépostság eredetét, és létezése első szakában benzés apátságot láttak benne, melyet csak utóbb, II. ENDRE király uralkodásának kezdetén, szállított az akkorában országszerte felkarolt prémontréi rendre a fejedelmi kegy. ¹⁾

Míg FESSLER, továbbá a „Prémontréiek“ fennkölt szellemű írója, DANIELIK J. és velők mások is, nyilván azért, mert IV. BÉLA újra alapító oklevelében a többi közt e tételt is olvasták: „*quia ipsum monasterium a Colomanno fratre nostro charissimo nondum erat consummatum*“, a tatárjárást közvetlenül megelőzőtt évekre tették és kizárólag KÁLMÁN halicsi fejedelem- és szlavóniai hercegnek tudták be érdemül a prépostság létesítését. ²⁾

Végül ugyancsak DANIELIK, hivatkozással ama benső és rokonszenves viszonyra, mely az Elster-parti szászokat a prémontréiekhez csatolta, némi összefüggést sejt a Szepességen 1141-ben telephelyeket nyert szász gyarmatok beköltözése és a prépostság keletkezése között. ³⁾

¹⁾ Tudományos Gyűjtemény, — 1835. évfolyam I. 110. s köv. II. és 1836. 120. s köv. II. — V. ö. Döbrentei Gábor, Bevezetés a Régi Magyar Nyelvemlékek I. kötetéhez, XVII—XLIV. II. — Toldy Ferencz, Az ó- és középkori magyar nemzeti irodalom története, I. 95. l.

²⁾ Fessler, Gesch. der Ungern, II. 382. l. — A Prémontréiek, 282. l. — Egyetemes Magyar Encyclopaedia, XII. 151. l. — Fejérfpataky László, A M. Tört. Társulat 1878. évi vidéki kirándulása Abaúj-vármegyébe és Kassa városába, 131. l.

³⁾ A Prémontréiek, 146. l.

De mindezek a szétágazó nézetek és jóhiszemű föltevések, amellet, hogy kölcsönösen megdöntik egymás érvényét, szilárdabb történeti alap nélkül is szűkölködnek egyszersmind. Mert az ide vonatkozó töredékes adatokból és mellékes feljegyzésekből egész bizonyossággal csak is annyi állapítható meg, hogy prépostságunk, mire rejtett homályából kibontakozva, a tatárjárás idején a történelem látókörébe lép, már jóval előbb, a XII. században létezett s királyainkban lelkes pártfogókra talált.

Minden kétségen felül helyezi ezt IV. BÉLÁNAK az elégett eredeti alapítólevelet 1255-ben megújító okmánya, mely nem egyedül e nagy király testvéröccsét, a szint' oly vallásos mint hőselkü KÁLMÁN herceget, de még kevésbbé atyját, II. ENDRE királyt mondja a prépostság alkotóinak, hanem egész általánosságban *fejedelmi elődeit*, kik, tekintettel arra, hogy a prémontréi rend 1130-ban származott át hazánkba, a XII. század hét utolsó évtizedében uralkodának a magyar birodalom felett.¹⁾

De azt hirdeti ama felsőbb joghatóság is, melyet Jászó, a Zagyva és Tarna összefolyásánál 1186. táján keletkezett *Jánoshidai* prépostság felett évek hosszú során át gyakorolt; mi a rendszervezeti szabályok értelmében csak is úgy történetelt, hogy Jánoshida az akkoron már virágzott és népesebb rendesaláddal bírt jászai monostor tagjai közül nyerte első lakóit.²⁾ Aminthogy *Jászó*, mely évkönyveink tanúskodása

¹⁾ „ — — — tam a nostris antecessoribus, quam a charissimo fratre nostro Colomanno, illustri duce — — —“. **Katona**, Hist. Crit. VI. 226. s. köv. II. — V. ö. **Bombardi**, Topographia Regni Hungariae, VI. k. 2. f. 8. §. — **Fuchshoffer-Czinár**, Monasteriologia, II. 23. l. — **Jerney**, A káptalanok és konventek története, a Magyar Tört. Tár II. kötetének 98. lapján. — **Rupp**, Magyarország helyrajzi története, II. 130. l. — **Egyet. Magy. Enc.** I. 26. l.

²⁾ „Praepositura haec (t. i. S. Joannis de Ponte) quondam fuit sobolis spiritualis Praepositurae Jászoviensis.“ **Layruel**, Optica Regulum, az indexben, 764. l.

szerint a *nagyvárad-hegyfoki* anyaházból telepítették meg, az egyenes leszármazás követelményeként, mindaddig, míg a Rend egyetemes káptalana másképen nem intézkedett, viszont e monostor főnökeiben tisztelte atya-apátjait.¹⁾

Azon *első adományoztatás* egyébkint, melylyel a prépostság alapjait sajátlag megvetették, — mint a fentebb jelölt oklevélből eléggé kiviláglik, — a közbeeső völgylapályok és fennsíkok legelő rétjein és kevés szántóföldein kívül, ama rengeteg erdőségeket és hegységeket foglalta magában, melyek lánczai Szepsin (Szekeresfalva) felül kezdődve s a szomszédos tornai és szepesi hegységekkel egybefolyva, hosszában Szomolnokig s a Remete mellett elhaladó Gölnicz folyóig, szél-tében pedig az Aranyos és Idka patakoktól az egykori tornai várföldeket elválasztó hegyhátig terjednek.

E vidék korábban az abaúj- és szepesmegyei királyi várbirtokok tartozéka és földje volt,²⁾ s *Jászón* kívül, mely a prépostság törzshelyévé avattaték, már egynél több, kisebb-nagyobb falu állott területén. A monostortól észak-keletre, a Nyírjes völgyébe leereszkedő sűrű erdőség árnyában, *Olcván*, a mai *Jászó-Mindszent*; valamivel idébb kelet felé, a jászai fennsíkot szegélyező hegyvonal aljában, *Rudnok*; míg dél-nyugotnak, a Bódva felett meredeken emelkedő óriási sziklafalon túl, kopár mészkőhegyek közé ékelve, a kún-palóczok által lakott *Debrőd* (Debregh) fészkelte apró házaival. A vidék többi része nagyjából lakatlan lehetett még, a két

¹⁾ **Hugo**, Annales Ord. Praem. I. 861. l. — Megjegyzésre méltó, hogy minden egyes apátság vagy prépostság alapításához, az apáton vagy préposton kívül, legalább tizenkét paptársból álló gyülekezet s azonfelül a prémontréi főapát vagy az egyetemes káptalan beegyezése kívántatott. Azon apátság vagy prépostság, melynek kebeléből egy másik keletkezett, atyai tekintéllyel bírt annak irányában, s főnöke egyéb jogok mellett a fiók-monostornak született látogatója — visitatora — volt.

²⁾ **Bárdossy**, Suppl. Analect. Terrae Scepusiensis, 453. l. — **Weber**, Zipser Gechichts- und Zeitbilder, 110. l.

Meczenzéf és Hegyalja (Stoch, ma Stósz) csak később nyervén létökét, a Rend gyarmatosító törekvései által.

Az így alakult s a királyi család közvetlen véd- és kegyurasága alá helyezett prépostságot a XIII. század harminczas éveiben KÁLMÁN herczeg halmozta el sok és nagy jótéteményeivel. Nemcsak őseinek alapítványát tetézte fejedelmi bőkezűséggel, a perecsei, pocsaji, pocsimi, monaji, kendii, nyéstai, gecsei és endreföldi majorsági birtokokat csatolván a fentebb elősorolt javakhoz,¹⁾ hanem egyidejűleg kiterjesztette és újabb előjogokkal növelte a prépostság kiváltságait, s lebontatván első, bizonyára nagyon szerény s a múlt századok szokása szerint valószínűleg fából készült monostorát, helyébe szilárdabb anyagból új társasházat rakatott a Rend tagjainak.²⁾

¹⁾ **Fejér**, Codex Diplomaticus, IV. k. II. r. 299. s köv. II. — Perecse, maig is e néven ismeretes kis helység Abauj-vármegye csereháti járásában s a prépostság birtoka a szikszai járásban levő Poche, ma Pocsaj pusztával együtt. Pochym, jelenleg ismeretlen; úgy látszik, hogy összeolvadt az előbbennel. Money, ma Monaj, falu a szikszai járásban, nagyrészt mások bírják. Keldi, vagy mint mások olvassák, Keddi, a mai Kendi pusztá Monaj közelében, a prépostság sajátja. Hasonlóan Neste, a mai Nyésta helység is. Jecse, Rupp szerint Jeszte, napjainkban Gecse, pusztá a gönczi járásban, a hasonnevű falu tartozéka. Endrefölde, a Turch folyó mentében, pusztá Gömör-vármegyében; később a IV. Béla által adományozott Saulföldével egyesítettén, a prépostság mai harkácsi birtokát képezi.

²⁾ A műtörténet rég kimutatta már, hogy hazánkban a kereszténység későbbi felvételénél és így a műveltségnek is lassúbb és későbbi fejlődésénél fogva templomaink, váraink és kolostoraink a kereszténység első századán át, de még azon túl is, körülbelül a XII. század végéig, midőn élénkebb lendületet vesz az egyházi építészet, nemcsak a vidéken, hanem még a székes városokban is jobbadán fából épültek. Így építi például sz. László 1078. táján a sz. jogi vagy jobbi monostort Biharban, sőt még 1340-ben a nagy építészeti tevékenységéről ismeretes Báthory Endre nagyváradi püspök hasonlóan fából készítetteti in vico de Venetiis, (a mai Várad-Velenczében) sz. Klára apáczáinak kolostorát. (V. ö. **Ipolyi**, Magyar Műemlékek, I. 122, 159. s 162. II. — Az egri megye régi székesegyháza az egri várban. Bartakovics Béla Emlékkönyve, 108. s köv.

Művét azonban be nem fejezte még, midőn 1241-ben s a rákövetkezőt évben a tatárjárás nagy katasztrófája érte hazánkat, mely sírba vitte a honalkotó Árpád fejedelmi házának e kiváló sarjadékát s csaknem végenyészettel sújtotta az általa oly buzgó lélekkel kegyelt prépostságot. Összes épületeit romba döntik, irattárát a lángok közé vetik, javait feldúlják, jobbágyainak nagy részét legyilkolják a vidéken átrohanó tatárok. De a kisebbik rész, valamint a monostor lakói is szerencsésen megmentik életüket. Még ma is, oly hosszú idő után, sokat tud arról regélni a nép, mint fogadják be védőleg a monostor közelében elnyúló barlang tágas csarnokai a menekülőket, mint zengik ott zsolozsmáikat a szerzetesek, s mint nyújtják a valóság vigaszát a velők levő hiveknek, mignem lezajlott a romboló áradat.¹⁾

E vihardúlt évek válságos napjaiban tűnik fel előttünk Jászó első ismert főpapjának, I. ALBERT prépostnak törhetetlen jellemerő, kitartó munkásság s a városi intézmény lelkes felkarolása által kimagasló alakja. Méltó kegyeltje hazánk máso-

II.) Ennél fogva aligha átléptük azon álláspontot, melyet történetkutatásunk e részben elfoglal, midőn a szövegben azon véleményünknek adtunk kifejezést, hogy a XII. században létesült jászai prépostság első monostora szintűgy fából lehetett alkotva, mint a kornak számtalan más egyháza és kolostora. Különben is IV. Béla újra alapítólevelének azon kissé homályos kifejezését, melyet fentebb idéztünk már, csak is ily módon lehet összeegyeztetni ama másik helyével, mely Kálmán herezezen kívül IV. Béla elődeit is a prépostság alapítói közé sorolja.

¹⁾ E népies, regés hagyományt, melyet régibb feljegyzések alapján több más érdekes részlettel kiegészítve, **Danielik** is fölvetett nagybecsű művébe (I. a 300. s köv. lapokat), újabban megerősítették az archeológiai ásatások eredményei is. „Midőn a jászai barlangot — úgymond b. **Nyáry Jenő** — 1878-ban dr. Thallóczy Lajossal megvizsgáltam s ott egy nap ásatam, mindazon fajtájú edénytöredékekből találtam, melyek az aggteleki barlangban előfordúlnak. Találhatók ott az alsó rétegben neolith-korbeli sima vagy egyszerű díszítésű, de azért izléses, szép bronzkori s öblös izléstelen vaskorbeli bottaggal díszített edények. Találtunk azonban ívezeti díszszel kiczifrázott jó gyúrmából jól kiégetett afféle edénytöre-

dik alapítójának, iv. BÉLA királynak. Őt, mint a szájról szájra átadott őshagyomány tartja, még a tatárjárás előtt emelte társainak osztatlan szeretete a prépostság élére, melynek ügyeit szilárd és avatott kezekkel vezette több mint húsz éven (1235—1257.) át.¹⁾

Erejét és tevékenységét a szétdúlt prépostság helyreállításának gondterhes munkája veszi igénybe. Minden más előtt azon van, hogy eltakarja a romokat és lakhatóvá tegye legalább a monostor egy részét. Majd idegen gyarmatosokat telepít a lakosainak színejavától megfosztott Jászó benépesítésére, s követve államszervező nagy királya példáját, ki, mint az egész polgárisult középkori világ, a városok felvirágzásától remélte az ország anyagi tőkájének magasabb lendületét, — szabadabb községi szervezettel és tágasb körű kiváltságokkal látja el őket (1243.)

Itt is, mint a korona által kiváltságolt városokban, az önhatóság két fő kelléke, az egyházi és polgári közvetlen főhatóságnak, a plébánosnak és a városbirónak szabad választása képezte innentúl a lakosok („populi praepositurae“ mint az okmány nevezi őket,) első és legfőbb jogát. A másik sarkalatos jog, melyet a prépost és konventje a lakosoknak adományozott, az önkormányzat és független törvénykezés volt. A prépostság, mint földesúri hatóság minden beavatkozása nélkül intézhették saját ügyeiket, tetszés szerint rendelkezhettek ingó és ingatlan javaik felett s eladván a helybelieknek mindenöket, szabadon költözhettek az or-

dékeket is, aminők Aggteleken előfordúlnak, s a melyeket ősmagyar időbeli gyártmányoknak tartok, (aligha nem iv. Béla király idejéből, midőn Rogerius szerint a szerencsétlen muhi csata után a lakosság barlangokban keresett menedéket.) Érdekesekek voltak továbbá az itt lelt mázos edények, melyek leginkább sárga, barna s kék színben szép alakzatokat mutatnak s hazánk viharos múltjáról szomorú történeteket mondhatnának.“ **Az aggteleki barlang mint őskori temető**, 128. l.

¹⁾ **Mallyo**, Brevis notitia Circariae Hung. S. Canonici et Exempti Ordinis Praemonstratensis, cz. kézirati mű 23. fol. lapján.

szág bármely tája felé. Polgári, magánjogi, valamint vétségi és bűnügyekben saját önválasztotta bírójoknak (villicus) ¹⁾ valónak alávetve. Csak az emberölés, vérontás és erőszakosság főbenjáró ügyeiben ítélte a prépostság udvarbirája, de ezekben is csak a városbíró tudta és hozzájárulása mellett.

E fölött rendelte még, hogy az esküt, mint a pörös eljárás egyik bizonyító eszközét, sz. Mihály templomában tegyék le az érdekllett felek. Az érette járó díj, ha az ügy, melyre az eskü vonatkozott, a jászaiak magánjogi ügye volt, az egyház plébánosát illesse, ellenkező esetben a prépostságnak és a város bírójának jusszon osztalékul. Árúik után a prépostság vásárpénzt ²⁾ ne szedhessen, aminthogy akadályt se gördíthessen a szabadnak nyilvánított vadászat és halászat elé. Tulajdonúl bírt szölleik és szántóföldjeik mentek legyenek az összes hűbéri tartozások alól, s arra se lehessen kötelezni őket, hogy a városba szállítsák a plébános tizedét, hanem német módra künn hagyhassák azt a szántóföldeken. ³⁾ Végre mint bányamívelő iparosok nyerik még azon jogot, hogy a város határai között szabadon mívelhetik a bányákat, kutatlatják és szedhetik a fémek minden nemét.

Ezek a szabadítékok pontjai, melyeknek élvezéseért s

¹⁾ A birói tiszt jelzésére a iudex elnevezés ekkortájt még nem volt általános érvényű, szinte használatosabb a maior villae (falunagy) és a villicus. Az előbbeni tisztán magyar földön divatozott, az utóbbi, mint **Gaupp** (Deutsche Stadtrechte des Mittelalters, I. 193. l.) kimutatta, Magyarországon kívül Thüringiában is használatos volt. V. ö. **Szalay** József, Városaink a XIII. században, 57. s köv. ll.

²⁾ A kereskedelemnek, kivált egyszerűbb viszonyok mellett, egyik éltető eleme, az országos vásárok rendszere a XIII. században még nem igen levén kifejlődve, itt természetszerűen csakis a hetivásárok jöhetnek tekintetbe, melyek Jászón csakugyan minden hétfőn tartattak is.

³⁾ Azon körülmény, hogy a dézsmafizetés német szokás szerint rovatik a lakosokra, odamutat, hogy Jászó lakosai a tatárpusztítás után, nagyobb részt német telepítvényesek valának, kik, mint **Kerékgyártó** Árpád (A műveltség fejlődése Magyarországon I. 241. l.) megjegyzi, saját jogaik, törvényeik és szokásaikkal élhettek más tekintetben is.

földbér (terrarium) fejében a belső telkek után, minden egész házhely s minden egyes malom három *nehezék* (pondus) ezüsstel növelte a prépostság a jövedelmét,¹⁾ míg a mesteremberek (kovácsok, lakatosok, kocsigyártók, szűcsök, csizmadiák, mészárosok stb.), ha idegen házban vették lakásukat, csak tizenkét dénárt fizettek a prépostságnak. Azonfelül Ker. sz. János évfordulati napján az egész város egy ürűvel, egy csöbör serrel s minden ház egy süteménynyel, sz. Mihály és Karácson ünnepein pedig minden iparos illő ajándékkal tartozott kedveskedni a monostornak.²⁾

Azalatt, míg ALBERT prépost ekként egyengette a jövődő útjait, s a polgári rend érdekeinek időszerű támogatása által a maga részéről is lényegesen előmozdította Abaúj-vármegye magasabb országos jelentőségének kifejlését:³⁾ a hatalmas ABA-nemzetségből származott Izsák, egyike azon, minden keresztényi érületből kivetkezett oligarcháknak, kik saját önző céljaikra törekedtek kizsákmányolni a tatárjárás idején eláradt végnélküli zavarokat, fegyveres népével a védtelen Jászóra tört, s több napon át dűlva, rabolva és fosztogatva a prépostság szélesesen kiterjedt jószágain, fogságba hurcolta a lakosok egy részét, sőt foglyúl ejté magát a prépostot is (1243). Az okozott kár háromszáz ezüst márkára rúgott, melynek és az Albert prépost személyén elkövetett durva sérelemnek

¹⁾ „Tria pondera argenti cum statera eiusdem civitatis.“ 1 nehezék = $\frac{1}{48}$ gíra, 1 gíra = 24 frt mai pénzértékben, 3 nehezék = 1 frt 50 kr.

²⁾ Megerősítve Vigand prépost által 1295-ben. Jászóvári házi levéltár, II. lajstrom, XVI. csomó, 471. és 473. sz. Közölve: Fejér, Cod. Dipl. IV. k. I. r. 304. l. s Endlicher, Rerum Hungaricarum Monumenta, 462. l. — Szinte szóról szóra azonos kiváltsággal ruházta fel iv. Béla ugyanazon évben (1243.) Szepes-Olaszi vallon származású lakosait (Katona, Hist. Crit. VI. 12.), miből az tűnik ki, hogy hegyen innen s hegyen túl egyiránt versenyeztek a pusztává lett tájak megépítésében.

³⁾ Jeles jogtörténetirónk, Wenzel Gusztáv véleménye. V. ö. Egyet. Magy. Enc. I. 56. l. „Abaúj-vármegye“ cz. alatt.

némi jóvátételéül, röviddel utóbb, magának IV. BÉLA királynak jelenlétében s jóváhagyása mellett, a *méhlyuki* birtokrészt engedte át a monostornak, nem lévén honnan, mint egy később kelt (1278.) oklevél mondja, egyébkint megtérítenie a végbevitt károkat.¹⁾

Fogságából kiszabadulván, lankadatlan tettezeje lángbuzgalmával folytatta tovább ALBERT prépost az újjászervezés fárasztó munkáját. Mivelés alá fogta a prépostság érczben gazdag hegyi birtokait, és ez által megvetette alapját ama virágzó bányaiparnak, mely a XIV. és XV. században súlyt és nyomatékot kölcsönzött e tájaknak.²⁾ Birtokjogot szerzett a Szabolcs-vármegyében fekvő *Kolon* (Kollou) halastóra és a hozzátartozó földekre, melyek egy magvaszakadt Péter nevű nemes halála után imént a koronára szálltak vissza, s melyeket most (1253.) V. ISTVÁN, ifjabb magyar király, ALBERT kérelmére a prépostságnak adományozott.³⁾ Amint pedig lassankint a monostor is kikelt hamvaiból s mindenfelé új élet

¹⁾ **Fejér**, Cod. Dipl. IV. k. III. r. 147. l. — **Buday**, Polgári Lexikon (II. kiadás), I. 2. l. — *Méhlyuk* — *Myhlyuk* — ma már ismeretlen helység. **Bárdossy** (id. mű 455. l.) a Kassa közelében lévő Mislókát (Deutschendorf) vélte benne feltalálni. Tévesen. A prépostság birtokainak határai odáig sohasem terjedtek, holott Méhlyuk közvetlenül „infra metas Praepositurae“ feküdt. Hasonlóan minden alap nélkül szükkölködik **Bárdossy** azon másik állítása is, mintha Aba Izsák a szakadár görög egyház hive lett volna s merő vallási gyűlöletből támadt volna még a prépostságot. Ennek mi nyomára sem akadhatni azon három okmányban (1255., 1263., 1278.), melyek e garázda főúrról szólnak.

²⁾ **Wenzel**, Magyarország bányászatának kritikai története, 88. l.

³⁾ **Jászóvári házi levéltár**, I. lajstrom, I. csomó, 1. szám. — **Fejér**, Cod. Dipl. V. k. I. r. 102. l. — István adománylevele egy 1270-dik évi átirat szerint 1243-ban kelt ugyan; tekintve azonban, hogy V. István csak 1246. januárhó 10-dikén koronáztatott Magyarország ifjabb királyává (**Pray**, Hist. R. Hung. I. 255. l.), és így 1243-ban, különben is gyermek még, nem adományozhatott a korona jogkörébe eső birtokot: hajlandó vagyok az okmány keltezését az átiró tévedésének betudni, mi épen nem ritka eset a középkori okmányokban (v. ö. **Ráth** Károly, A magyar királyok hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei cz. művének

tenyésztett a lelkes férfiú áldást hintő nyomain, 1255-ben rendtársaival együtt a tornai várban időző IV. BÉLA elé járult, arra kérvén őt, újítaná meg a prépostságnak a tatárdúlás üszkei között örökre megsemmisült alapítólevelét és szentesítené fejedelmi szavával mindazon kiváltságokat, melyekkel a koronás alapítók és KÁLMÁN herczeg a monostort feldicsőítették.

A prémontréi rend javát és díszét szíven viselő kegyes király, ki, mint tudva van, nem csak maga emelt, hanem országnagyjai által is több helyütt biztos hajlékokat engedett emeltetni sz. Norbert tanítványainak,¹⁾ örömmel teljesíté kedvelt hívének kérelmét, sőt még annál is többet tett. A *novaji*²⁾ és *saulföldi* birtokokkal gazdagította a monostor fekvő javait. A prépostság népeinek országos adóját (tributa) és a királyi gyűjteléket (collecta), valamint Jászó, Debrőd, Rudnok és Olcsván községek tizedét, helyesebben mondva, e tized huszadát (vicesima decimarum) is, mely rendszerint a közkincstár jövedelmének egyik forrását képezé, szintúgy a monostorra ruházta át. Jobbágysait mindenkorra kifogván a várgrófok s a megyék gyámsága alól, az egymást felváltó prépostok közvetlen bírói hatósága alá helyezte őket. A konventet az ország *hiteles helyei* közé iktatta, s mint ilyent a jogélet egyik tényezőjévé, mai értelemben vett közjegyzői és telekkönyvi hivatallá avatta. A monostor kegy- és véduraságát magának és utódainak tartotta fenn; míg a jászai plébánia adományozásának jogát a prépostoknak engedte át.³⁾ Végül avval tanúsítá még kedvezését a társulat iránt, hogy birtoklási jogkörét

bevezetését), és az adományozás idejét annyi valószínűséggel, mennyi ily esetekben megengedhető, egy évtizeddel későbbre, 1253-ra helyezni.

¹⁾ Römer, Árpás és a móríczhidai sz. Jakabról címzett prépostság története, 40. l.

²⁾ Novaj, egykor Noë-pusztá, Abaúj-vármegyében, a csereháti járásban, ott, ahol ma Alsó- és Felső-Novaj helységek terülnek. Jelenleg is a prépostság bírja.

³⁾ IV. Bélának valamint gyönyörűen leírt, úgy igen szépen s a már említett hely kivételével világosan is fogalmazott újra alapítólevele

szilárdabb alapokra fektette, az egri káptalan által 1256-ban szabatosabban kijelöltetvén a prépostság határait.¹⁾ Evvel végelegesen megalapítva, inntentúl a magyar föld tekintélyesebb egyházi intézményeinek sorában foglalt helyet a prépostság.

De ALBERT prépost nem sokáig örvendhete már annyi gondnal és munkával felépített műve sikerén. Az átélt szenvedések és kiállott fáradoalmak megtörték életerejét és rövid időn (1257.) sírba vitték a különben is agg férfiút. Késő századok múltán, midőn a mohácsi vész után feloszlott Rend ALBERT örökébe ismét visszatérhetett, KÁROLY prépost díszes márvány-oszloppal és hat sorból összeszerkesztett verses felirattal tisztelte meg az érdemekben gazdag főpap emlékét (1700.)²⁾ A márványkő rég' elporlott már, de ALBERT neve és érdemei felett soha el nem haló kegyelettel viraszt a hálás emlékezet.

ALBERT elhúnytaival I. JÁNOS (1257 – 1264?) vette át a prépostság kormányát. Félő aggodalommal örködött a monostor birtokterületének épsége felett, mely ellen két oldalról is támadást intéztek a szomszédok. — Kassa mellett, alig egy-két mérföldre délkelet felé, a termékeny Hernád-völgyben fekszik *Zsúp-Apáti*. A monostor ezen, mint látszik, vétel útján szerzett kis birtoka, a széplaki apátság közelében, s a csányi nemesek szántóföldjei közé beszögelve, már helyzeténél fogva megvan eredetiben a **jászóvári házi levéltárban**. Különben olvasható **Katonánál** (Hist. Crit. VI. 226. s köv. II.) és **Fejérenél** (Cod. Dipl. IV. k. II. r. 299. s köv. II.) is.

¹⁾ **Fejér**, Codex Diplomaticus, VII. k. V. r. 316. s köv. II.

²⁾ **Mallyo** kézírata, 26₂. l. — A márvány obeliszk, mint annyi sok más emléke a középkori Jászónak, a monostor újjáépítése alkalmával, a múlt század hatvanas éveiben semmisült meg. Felirata, melyet a gondos Mallyo tartott fenn az utókor számára, in' itt következik:

Vivit honor post fata Patrum cum laude nepotum,
Et jus in famam posteritatis habet.
Sic mores, sic vita decens produxit honores,
Quos nec bellorum grando ferire potest.
Vivit honos **Alberte** Tuus post fata superstes,
Vita cui motus absque quiete fuit.

is többszörös határvillongásokra és jogkeresetekre szolgáltatott okot ez időtájt. Így mindjárt JÁNOS prépost kormánya kezdetén SZEPES (Scepus) és testvérei, DEMETER meg GÁL, nyújták ki utána kezöket, örök sajátúl nemzetségöknek követelvén azt. E követelés hosszan tartott pört vont maga után, melynek folyamán még az istenitéleti bajvívást is alkalmazásba vették a bírák; mire aztán v. ISTVÁN, ifjabb király, mint a prépostság kegýura, közbeveté magát és rendelé, hogy Zsúp jövöben is a monostort illesse, de helyette a Rend — hangzik tovább a kissé sajátszerü ítélet, — más birtokkal kárpótolja a SZEPES testvéreket (1261.)¹⁾

Alighogy ez ügy elintéztetett, már egy évvel utöbb, maga ISTVÁN király ejté kárba a prépostságot, cserébe vevén a Buzitán letelepített német jövevények gyámolítása végett a monostor *perecsei* birtokát a csekélyebb értékü és évek óta parlagon heverö *kércsi* földekért (1262.)²⁾ JÁNOS prépost nehéz szívvel fogadta az igazságtalan cserét s IV. BÉLA királyhoz fordúlt orvoslátért. Folyamodását ohajtott siker követte. BÉLA, mihelyest a tényállás felderítésével megbizott egri káptalan jelentéséböl hivatalosan is értesült az eléje vitt panasz jogos voltáról, a kieröszakolt cserekötést érvénytelennek nyilvánította és Perecsét a monostorhoz haladék nélkül visszacsatolta (1264.)³⁾ Mindazáltal a nyugtalan

¹⁾ Fejér, Cod. Dipl. IV. k. III. r. 51. l. — Pesty Frigyes, A perdöntö bajvívások története Magyarországon, 47. s köv. ll. — Tévedett tehát Fuchshoffer (Monaster. II. 27. l. Czinár kiadása), midön azt állítja, hogy a IV. Béla által magának és utódainak fenntartott kegýúri jogot, soha, s kivételesen csak is Nagy-Lajos királyunk vette igénybe, feltéve t. i. hogy nem egyedül a prépost kinevezésében látja a kegýúri jog gyakorlatát. Abban is téved az érdemes író (u. o. 23. l.), midön azt mondja, hogy István ifjabb magyar király, Zsúp falura nézve kényszerítette igazságtalan cserére a prépostot, holott ez, mint alább látandjuk, Perecse nevü birtokkal történt. Ekkor Zsúp határait csak pontosabban körülíraták az egri káptalan által.

²⁾ Jászóvári házi levéltár, I. lajstrom, I. csomó, 6. szám.

³⁾ Fejér, Cod. Dipl. IV. k. III. r. 194. l. — Kércs, régi okíratok-

és ideges természetű fiatal király, ki folytonos, mondhatni lázas tevékenységében új és új működési tért keresett, azután sem mondott le szándokáról, és utóvégre is rábirta a prépostot, hogy a monostor egy másik jószágát, a *pocsaji* pusztát engedte át a fentebb említett földekért.¹⁾

És így folytak a dolgok tovább számos emberöltőn át, onnan a tatár had rombolásaitól kezdve le egészen a jelen századig, arra lévén kárhóztatva őseink, hogy szünetelés nélkül birtokaikat védjék s azok visszaszerzésében és biztosításában fáradozzanak. Alighogy sikerült egy helyen temérdek munka, vesződség és kínos villongások kiállása után visszaküzdeniök az elidegenített vagy megtámadott birtokot, már is újabb betörési hírek zavarák fel szent magányuk nyugalmat, arra kényszerítve a béke műveire hivatott férfiakat, hogy folytonos harczokat vívjanak a törvényszékek sorompói előtt. Főleg nagyobb országos zavarok idején, midőn az állami rend minden eleme, úgy szólván, élet-haláltusára kelt egymással, történt, hogy a harczy kedvvel és kalandos hajlamokkal eltelt nemesség, s az adott példán indulva, mások is, mindenfelől támadást intéztek birtokaik ellen, ki mit tudott és bírt, azt foglalván le a maga részére. Ily helyzetben valóban mi felötlőt sem találunk benne, ha őseinknek a közügyeken kívül, melyekben mint a hiteles hely őreinek eljárniok

ban Kyrch, Kerch, Jászow-Kérch, a xvi. századtól kezdve Pusztá-Kéres, majd Prépostföldre, napjainkban Préposd, 280 kat. holdra terjedő pusztá Abaúj-vármegyében, a gönczi járásban, Hernád-Kéreshez közel. Hajdan Abaújjár tartozéka, 1264-től a prépostság tulajdona.

¹⁾ Mellékesen érintve egy 1272-dik évi csereszerződésben: „— in concambium pro quadam particula terrae saepedicti Monasterii ad unum aratrum sufficiente, abscissa a terra, similiter Kyrch vocata, quam terram eidem Monasterio Dnus Nr Stephanus itidem Rex Hungariae in concambium dedisset pro terra, Poche vocata —.“ **Jászovári házi levéltár.** — Egy ekére való föld **Czinár** (Monast. I. 180.) szerint 256 $\frac{1}{3}$ kat. hold, **Lehóczky** (Bereg-vármegye Monogr. III.) szerint ellenben csak 150 hold.

kellett, s melyeknek teendőit a birtokaik erőszakos elfoglalása miatt rájuk nehezedett nyomasztó viszonyok hatása alatt mindenkor kellőleg nem is végezhatték, szinte lehetetlen volt más egyébre is, mint épen anyagi létök alapfeltételeinek megóvására fordítaniok figyelmöket.¹⁾

Egyébiránt így volt az akkoron országszerte mindenütt,²⁾ sőt hazánk szűkebb határain túl, Európa más részeiben is, szint' oly, ha talán még nem sivárabb kép tárul elénk. „Ausztria rablóbarlanggá aljasult — így jellemzi FRAST³⁾ a XIII. századi állapotokat; — a fegyvertelen papság csak tűrt. A jog útján valamit elérni, nem is volt gondolható, mivel a bírák ítéleteiket tartózkodás nélkül pénzért árúlták. Az erkölcstelenséget az elérhető határokig vitték; ez volt eme korszaknak szelleme. Nem létezett igazság, nem volt rend, nem találatott biztosság. — Ilyen viszonyok közt igen következetes, hogy még csak a lelkiismeretnek egyes szent életű férfiak által való felrázkódtatása fékezhető némileg a túlcsapongó vétket és szabhatott határt a végromlás elé.“

E kitérés után, melylyel röviden jelezni kívántuk a középkori zilált viszonyokat és az egyháziak sokat zaklatott helyzetét, szőjjük tovább az események szálaút.

JÁNOS prépost halálának évét nem ismerjük. Utána hihetőleg I. ENDRE prépost következett, ki 1270-től 1272-ig képviselte a monostort. Alatta V. ISTVÁN király 1270-ben újabb adománylevéllel biztosította a prépostság szabolcsmegei birtokát;⁴⁾ — másfelől pedig arról értesülünk még, hogy ENDRE prépost a *kérsi* birtok egy részét KINIZSY Jánosnak adta cserébe a monostorhoz közelebb eső földekért (1272.)⁵⁾

¹⁾ V. ö. **Danielik**, A Prémontréiek, 303. l.

²⁾ V. ö. **Rómer**, Árpás és a móríczhidai sz. Jakabról nevezett prépostság története, 57. s köv. ll.

³⁾ **Topographische Vorstellung** von St.-Pölten, 139. l.

⁴⁾ **Fejér**, Codex Diplomaticus V. k. I. r. 102. l.

⁵⁾ Lásd a 22-ik lap 1) jegyzetét.

1275-ben I. VIGAND ült a préposti széken.¹⁾ Azonban csak is pusztá neve maradt reánk. — Vigandot még ugyanazon évben I. MIKLÓS, ezt pedig 1278-ban MÁRK váltotta fel. Mindkettejük emlékét levéltárunk azon kettős okmánya őrízte meg, melylyel IV. (Kún) LÁSZLÓ király ismételt ízben is elismerte és megerősítette prépostságunk kétségbe vont jogát az ABA Izsák által adományozott *méhlyuki* birtokrész felett.²⁾

Hat évvel utóbb (1284.) Márk helyett SALAMONT találjuk a prépostság kormányán, ki véget vetni ohajtván azon áldatlan viszályoknak, melyek a monostor és a csányi nemesek között *Zsúp-Apáti* miatt tetemes idő óta huzódtak már, velök barátságos egységre lépett, hogy megszüntetvén minden további keresetet, a szepesi káptalan küldöttjével ki-mennek a vitás birtok színhelyére, s egymás között határjárást tartva, közös megegyezéssel kitűzik a földjeiket szétválasztó határjeleket. A határjárást 1284-ben, sz. György hé- tében hajtották végre, s a szerződő felek húsz márka bírságot róttak arra, ki netalán még a jövőben is háborgatni merné a kijelölt határokat.³⁾

Mindamellet 1286-ban ismét e birtok ügyében látjuk eljárni a monostor új főnökét, I. ANTAL prépostot, ezúttal ugyan nem a csányi nemesek, de JÁNOS széplaki apát ellen, ki annak bebizonyításán fáradozott egész erővel, hogy *Zsúp*, Apáti néven az ő monostorát illeti, míg Antal prépost azt vitatá, hogy *Apáti*, melyet első sorban mindig *Zsúp*nak nevezett a nép, emberemlékezet óta a jászai prépostság kiegészítő részét alkotta. A kelletlen ügy választott bíróság elé került, mely a prépost által előmutatott okmányok tartalmából s a meghívott tanúk vallomásaiból meggyőződván, hogy az apát igényei teljesen nélkülözik a jogosság kellékeit, *Zsúp-Apáti*t mindenkorra a prépostságnak ítélte oda.⁴⁾

¹⁾ Fejér, Codex Diplomaticus, VII. k. V. r. 403. l.

²⁾ Jászóvári házi levéltár.

³⁾ Ugyanott.

⁴⁾ Fuchshoffer-Czinár, Monaster. I. 248., II. 23. l.

Antal utóda, LÖRINCZ prépost, a jövedelem emelése körül buzgólkodott. Ez okon a monostor gömörmegei két kisebb birtokát, *Saul-* és *Endreföldét*, melyek gazdasága házilag kezelve, nem sok hasznót hajthatott, IV. LÁSZLÓ király és II. JÁNOS várad-hegyfoki prépostnak, mint Jászó atya-
apátjának jóváhagyása mellett, SÁNKFALVAI MIKLÓS és PÉTER testvéreknek engedte át, a jászai kőszál tövében épült s harminckét ezüst márkára becsült malomért, melyet előbbeni tulajdonosa után *Hencsmalmának* nevezett a lakosság ¹⁾ (1286.)

A XIII. században élt jászó-prémontréi rendfőnökök sorát II. VIGAND prépost (1289—1297?) rekeszté be. Az ő kormánya idején érzékeny veszteséget szenvedett a prépostság. Ama német gyarmatok ugyanis, melyeket IV. BÉLA polgárosító hajlama Szepes-vármegyének Abaújjal határos széleire szállított, amint év év után telt, a számukra engedélyezett szabadítékok oltalma alatt, jelentékeny bányavárosokká alakultak át. Elsőben is *Gölniczbánya* vált ki közülök, melyet főleg IV. LÁSZLÓ árasztott el kegyeivel, már csak a végből is, hogy szükség esetén legyen mit lekötnie biztosítékul.²⁾ A szomszéd helyek rovására szabályozta forgalmi viszonyait, tovább terjesztette kiváltságait, 1276-ban a szabad királyi városok sorába emelte,³⁾ utóbb pedig, a szepesi részeket látogató útjában személyes megjelenésével tüntetvén ki polgárait, a *jászai prépostság hegyi birtokainak határos részeivel öregbütette a város területét* (1288.) ⁴⁾

¹⁾ Fejér, Codex Diplomaticus, VII. 2. 1.

²⁾ Wagner, Analecta Scepustii, I. 194. 1.

³⁾ Fejér, Codex Diplomaticus, V. k. I. r. 343. 1.

⁴⁾ IV. Lászlónak Gölniczbányán kelt okiratában (Wagner, id. mű I. 112. l.), mely azt tanúsítja, hogy e várost látogatásával megtisztelte, nem találjuk ugyan az esztendő feljegyezve; de aligha csalódunk, ha azt is 1288-ra tesszük, t. i. azon időre, midőn a király Szepes-vármegyének más tájain mulatott (Fejér, id. mű V. k. III. r. 403. l.): mint-hogy egyrészt Lászlónak a Szepességen való máskori időzését nem ismerjük, másrészt pedig gölniczbányai mulatása május 11-re, a szepesi

A prépostság anyagi érdekeinek illetén megrövidítése a törvény által előírt kártérítés ígérete mellett történt ugyan; minthogy azonban az ingatag lelkű király egyre késett beváltani adott szavát, a társulata javáért hevülő VIGAND 1289. aug. 1-jén a szepesi káptalan előtt ünnepélyesen óvást emelt a jogtalan adományozás ellen, kinyilatkoztatván egyszersmind, hogy úgy ő mint utódai sohasem szünendnek meg az ország összes törvényszékei előtt keresni a monostor igazait.¹⁾ De a pör kezdetét sem vette még, midőn a ledér király, mint tudva van, 1290. július 21-dikén magánboszúnak esett áldozatul, s utóda, III. ENDRE, ki mély józansággal törekedett behegeszteni a sebeket, melyeket László könnyelmű kormányja a nemzettesten ejtett, méltányolva az okok súlyát, melyekkel az előtte megjelent prépost kérelmét támogatá, 1290. deczemberhó 21-dik napján kelt kiváltságlevelében, kárpótlásul az odaveszett bírtokrészekért, korlátlan bányanyitási jogosítvánnyal ruházta fel a prépostságot mindazon ércze, az egy ezüstöt kivéve, mely még megmaradt hegyeiben találtatni fog. Azonfelül a monostort újonnan a korona közvetlen védelme alá helyezte, jobbágyait a várgrófok bírói hatalma s a megyei tiszttviselők erőszakos megszállása ellen biztosította, és a jászai királyi vámbevételeket az épületek jókarban tartására a monostornak adományozta.²⁾

időzés viszont márczius 5-re esvén, igen valószínűnek látszik, hogy ekkor egy huzomban hosszabb ideig tartózkodott Szepes-vármegyében. Annál inkább feltehető pedig ez, mivel László királynak a két időpont közti máshol való tartózkodásáról nem szól egy ily adat sem, másfelől ismét csaknem kétségtelen, hogy a főlebb említett bírtokadományozás 1288-ban történt. Lehet, hogy ez alkalommal Jászt is útjába ejté László király, melynek közeléből szintén kelt egy okmánya (Fejér, id. mű VII. k. II. r. 133. l.), csakhogy nem egyedül az évnek, hanem még a hónapnak is elhallgatásával.

¹⁾ Fejér, Cod. Dipl. V. k. III. r. 476. l. — Bárdossy, Supl. Analect. Terrae Scepi. 303. l.

²⁾ Fejér, Cod. Dipl. VI. k. I. r. 59. l. — Kachelmann, Alter und Schicksale, 68. l.

Négy évvel utóbb a prémontréi kanonokrend magyarországi prépostjai a rendkerület törzshelyén, a várád-hegyfoki monostorban egyetemes káptalant tartottak. Kétségtől igen fontos köz- és rendi ügyek tették e gyűlést kívánatossá, az akkorában felzavart politikai élet örökös zajlása között, és bizonyára egynél több üdvös határozatot hoztak abban. De e gyűlés iratait is elirigylte tőlünk az idő, mint Rendünk annyi más emlékét, s csupán annak tudomása jutott el korunkig, hogy ott, a prémontréi főapát rendelete szerint, a testületi szellem és fegyelem ápolásának és szilárdításának egyik főtényezőjét, a látogatói főhatóság ügyét, mely körül többrendbeli visszaélés történhetett az idők folyamán, újlag szabályozták s minden egyes prépostságra külön-külön szabatosabban meghatározták. Ehhez képest monostorunkat a *várád-hegyfoki* prépostság felügyelete alól kivevén, magával az anyaházzal együtt, a morvaországi *zabrdoviczi* apátság fennhatósága alá terelték (1294.) ¹⁾

Alig telt el egy év, s Rómából kitüntetés érte a prépostságot, VIII. BONIFÁCZ pápa az 1295-dik év december havában LODOMÉR esztergomi érsekhez adott bullájában, JÁSZÓT is újból azon egyházak közé sorozván, melyek a rendes püspöki hatóság alól kiváltságolva, közvetlenül a primási székeknek rendeltettek alá; mely kiváltságok és szabadalmakra csak érdemesült munkásságot és tettekben nyilatkozó önfeláldozást, hűséget és erényt méltattak a pápák. ²⁾

¹⁾ Keresztury, Comp. Descript. Ep. MVarad. I. 53. 139. II. — Hugo, Annales Ord. Praem. I. 861. I.

²⁾ Török János, Magyarország Primásai, II. 41. I. — Hogy a jászai prépostság már jóval előbb az esztergomi érsek joghatósága alá tartozott, kétségen kívül helyezik a pápai bulla azon kifejezései, melyek az érsek ezen jogát „antiqua, approbata, et haecenus pacifice observata consuetudo“-nak mondják. 1295-ben tehát csak megerősítést nyert az, úgy látszik, egy vagy más oldalról kétségbe vont primási jog. E kiváltsághoz 1400-ban IX. Bonifác, majd 1464-ben II. Pius pápák is hozzájárultak megerősítő bulláikkal. (Török, id. mű II. 57.

Ámde hazánk viszontagságos történetének ezen egyik legviharosabb szakában, midőn a trónkövetelők és ellenkirályok bűjtogatásai, s ezek által az oligarchák párthadai tépték, szaggatták a boldogtalan országot, VIGAND prépost mindevvel sem láthatta eléggé biztosítva társulata létalapjait, s a kereszténység közös fejéhez, a római pápához folyamodott az iránt: adná meg sokat zaklatott monostorának a birtokjog ama teljét, mely egyedül lesz képes gátot rakni a napról-napra zordonabb jelleget öltött dúlások és birtokfoglalások elé. Róma nem tagadta meg tőle, amit kívánt. VIII. BONIFÁCZ pápa az 1297-dik év márcz. 13-án kiadott bullájában sürgetőleg felhívta a szepesi káptalan nagyhírű prépostját, a püspöki méltósággal feldiszített JAKABOT, hogy a szentszék nevében és tekintélyével időhalasztás nélkül erősítse meg a monostor összes kiváltságait és birtokait, az egyház büntetését küldvén mindazokra, kik elég vakmerők és gonoszok valának kárt okozni a prépostságnak.¹⁾

Innentúl nyomát veszti VIGAND prépostnak, ki, mint a gondjaira bízott monostor jogainak hű és erélyes védője, méltó arra, hogy a hála és tisztelet kegyeletes érzéseivel áldozzon emlékének az utóivadék.

II.

Az Árpád-ház férfiágának kimúltával bekövetkezett trónkövetelési harczok idején, de sőt még azután is I. KÁROLY uralkodása alatt több éven át, II. ANTAL (1300—1309.) és MIHÁLY (1310—1330.) prépostok vitték a monostor kormányát. Mint számos oklevél tanúsítja, buzgón jártak el a hiteles hely gondjaiban.²⁾ De elvonatkozva innen, három évtizedre

s 73. II. — Péterfy, Concilia Sacra II. 288. 1) Mindezen okmányokban Jászó a negyedik helyen áll a prépostságok között.

¹⁾ Fejér, Codex Diplomaticus, VI. k. II. r. 64. l.

²⁾ Nagy Iván, Cod. Dipl. Hung. Andegav. I. 341., 364., 421., 559., II. 50., 515. II.

terjedő kormányidejük a prépostság történelmének csaknem egészen üresen hagyott lapjait képezik, egyedül annak emléke maradván reánk, hogy v. KELEMEN pápa Avignonban 1311-ben kelt bullájával mindazon előjogokat és kiváltságokat, melyekkel elődei s a világi fejedelmek a prémontréi rendet koronkint kitüntették, részint kiváló kegyelme jeléül, részint hathatósabb pártfogás és védelem érdekében a jászai prépostságra is kiterjesztette.¹⁾

Más biztos adatok hiányában tehát nem vagyunk képesek egész határozottsággal megmondani: mily állást foglaltak el a monostor lakói a szabad királyválasztás mellett küzdő nemzeti felekezet, utóbb pedig a felvidék hatalmas kényura, trencsényi Csák Máté és előkelőbb párthívei, az Abaújban is bírtokos OMODÉK és SEMPTÉI ABA irányában? Hozzájuk szítottak-e, avagy idejekorán azon nagyra termett fejedelem köré gyülekeztek, ki rendkívüli erélyével s ügyes politikájával nemcsak megmenté a zavarba döntött magyar birodalmat, hanem egyszersmind alapját is veté páratlan nagyságának?

Tekintve mindazáltal, hogy I. KÁROLY a Csák-párt felett 1312. június 15-dikén kivívott rozgonyi diadal után a monostorral szemközt álló szírt ormán erődöt építtetett,²⁾ nagyon is közelről jelentkezik a sejtelem, hogy Rendünk tagjai mindjárt III. ENDRE halála után az ANJOUK érdekében működő

¹⁾ Danielik, A Prémontréiek, 72. l. — A prémontréi kanonokrend javára engedélyezett eme kiváltságok sorozatát lásd **Le Paige**, Bibl. Praem. (Paris, 1631.) s kivonatosan a Strassburgban 1742-ben megjelent **Manuale** Canonicorum Praem. cz. művekben. A jelentékenyebb kiváltságok másolatai megtalálhatók a jászóvári házi levéltárban is.

²⁾ **Jászóvári házi levéltár**, I. l. V. cs. 67. sz. — Róbert Károly az így keletkezett jászai várat a nádor őrizete alá helyezte. Kiténik ez azon okiratból, melynek értelmében a nevezett király 1324. ápr. 28. Isztreg és Aranyos Borsod-vármegyei birtokokat Fülöp nádor jászai várnagyának, Béli Mikó fiának, Laczknak adományozta. Lásd: Cod. Dipl. Hung. Andegav. II. 131. l.

felekezethez csatlakozván, a trón hírtokában ekkoron megszilárdult fiatal király nem csupán elleneit ohajtotta féken tartani a jászai várból, hanem egyúttal védelem alá kívánta helyezni a koronához különben is közvetlen viszonyban álló prépostságot azon pusztítások és öldöklések ellen, melyek a Csák-párt hadjáratait jelölték.

És mégis, ha másfelől fontolóra vesszük, hogy minden rosszat mindig a legyőzött félre szokott hárítani az emberi gyarlóság, s hogy sehol sem olvassuk, miszerint prépostságunknak épen a Csák Máté hívei ellen lettek volna bírtokvillongásai az elfoglalt jószágok visszaszerzésére folyamatba téve; holott a XIV. század közepéről ráuk szállott okmányok nagyon is hangosan hirdetik, hogy I. Károly országlása alatt daczára a vár felállításának, a szomszédok prépostságunknak Jászó város területéről járó összes jövedelmeit lefoglalva tartották, s Károly utódának, a fényes szellemi és erkölcsi tulajdonok harmóniája által kitünő I. Lajosnak, ismételt ízben igen erélyesen kellett „valamennyi praelátusoknak, báróknak, ispánoknak, várnagyoknak, nemeseknek és más minden rendű s állapotú embereknek, továbbá a városoknak, helységeknek és ezek lakosainak, nem különben az idai (aranyitkai) bányamívelőknek“ megparancsolni, hogy a jövedelmek elsajátításával felhagyjanak, az erdőket ne pusztítsák, a konventbelieket bírtokaik hasznosításában ne gátolják ¹⁾: mindez együtt véve azon hiedelmet kelti fel bennünk, hogy az Anjou-dynasztia magyar ágának megalapítója valamint nem igen oltalmazta prépostságunkat, úgy nem is igen kedvezett neki.

E nézet mellett látszik szólani azon jellemző körülmény is, hogy I. Károly, ki különben is hol és mikor lehetett, örömet megrövidíté az egyház világi érdekeit, ²⁾ 1332-ben

¹⁾ Jászóvári házi levéltár, I. l. IV. cs. 38., 40., 42. szsz.

²⁾ Horváth Mihály, Magyarország Történelme. (Az új dolgozat II. bővített kiadása.) II. 187., 223--225. ll. — Szalay László, Magyarország Története (II. kiadás) II. 155., 181. ll.

az imént szabadalmazott bányavárossá lett *Szomolnok* részére az e várost környező összes birtokokból két mérföldnyi területet kihasíttatván, a prépostság egyik legfőbb életerét, a bányászatot gyökerében támadta meg; ¹⁾ miután hegyi birtokainak legnagyobb s azonfelül épen azon részét ajándékozta oda, melyben a nemesebb érczek gazdagabb erekben fordultak elő, csak gyéren akadván az innenső táj hegyrétegeiben vasnál, horganynál stb. egyéb fémek. ²⁾

Egyébiránt bármint alakultak is prépostságunk külviszonyai a pártversenygés ama nyugtalan éveiben, annyi mindazáltal kétségtelen, hogy a monostor lakói ez időtt is zajtalan bár, de annál gyümölcsözőbb tevékenységgel ápolták a szent hivatást, mely Rendjöknek Európa-szerte biztosítá a gyors diadalt. Fényesen tanúskodnak e mellett VIII. BONIFÁCZ és V. KELEMEN pápák fentebb érintett bullái, melyek magasztaló szavakkal említik a rendtagok áhitatos, jámbor életét s üdvös egyházi működését. Midőn pedig a meddő belviszályokat a béke áldásai váltották fel a Dunának és Tiszának partjain, szint' oly gonddal és szeretettel karolták fel a föld népének érdekeit, mint Albert prépost idején. Így Mihály utóda, I. PÁL prépost (1330—1338.), mindjárt kormánya kezdetén örök szerződésre lépett *Szepsi* városával, melynek értelmében szőlőültetésre alkalmas hegyet és e fölött több holdra terjedő gabnatermő földet engedett át a lakosoknak Jászó határában, oly feltétel allatt, hogy összes terményeik után tizedet adjanak s a hűbéri viszony elismeréseül háromszáz csöbör (cubulus) bort, két vég fehér posztót és két viasz gyertyát szolgáltatassanak át évenként a monostornak. ³⁾

Pál prépost után I. SZANISZLÓ (1339.) következett, ki azonban nem sokáig állott a monostor élén. Nevével is csak

¹⁾ **Fejér**, Cod. Dipl. VIII. k. III. r. 644. és V. r. 241. l. — **Wagner**, *Analecta Seepusii* I. 201. l.

²⁾ **Danielik**, *A Prémontréiek*, 306. l.

³⁾ **Fejér**, *Codex Diplomaticus*, VIII. k. III. r. 563. l.

egyetlenegy okiratban találkozunk, mely azt adja tudtunkra, hogy a prépostság és tornai SÁFÁR István között fennforgott birtokháborítási ügy elintézése közbejött akadályok miatt némi időhalasztást szenvedett.¹⁾ Annál több nyomot hagyott hátra emlékeinkben derék utóda, II. PÁL (1336—1350.), kit társainak egyhangú szavazata emelt a préposti székbe. Előkelő, tekintélyes férfiú. Mint a magyarországi rendkerület képviselője jelen volt az 1342-ben Prémontrében tartott azon egyetemes gyűlésen, melyben a szent keresztnaptól húsvétig előírt szigorú böjt kérdése tárgyalatván, a Rend tagjainak megengedtetett, hogy azontúl napjában kétszer étkezhesse- nek.²⁾ Egyébkint tettekben gazdag kormányévei az elidege- nített jószágok visszaszerzésére irányzott törekvések között folytak le. Nevezetesen 1339-ben *Kolon* tavát és járulékait vette vissza a bitorlók kezéből;³⁾ két évvel utóbb *Saul- és Endreföldét* váltotta vissza a Sánkfalvai-családtól;⁴⁾ 1343-ban pedig a széplaki benczés apátságot, mely újból igényt tá- masztott *Zsúp-Apáti* iránt, kényszerítette a prépostság jogai- nak tiszteletben tartására.⁵⁾ Végül határjárást tartatott a Rend összes birtokai felett, s a *makranczi* nemeseknek, kik a prépost francziaországi időzését hasznukra kívánván fordítani, a jászai birtok egy részét magukhoz rántották, s e miatt az erősza- kosság büntényében marasztaltattak el, a büntetést elengedé, ha jövőre ily merényektől óvakodni fognak.⁶⁾

II. PÁL az 1350. év tavaszán húnyt el. Utóda, az ide- gen származású II. MIKLÓS (1350—1363.) NAGY-LAJOS ke- gyelmének s nem a szabadon választó rendtagok bizalmának köszönte a préposti méltóságot. Eredetét egy Péter nevű osztrák nemestől vette. Kora ifjúságában az egyházi pályára

¹⁾ **Mallyo** kézírata, 37. l.

²⁾ **Jászovári házi levéltár**, I. l. XI. cs. 234. sz.

³⁾ ⁴⁾ **Mallyo** kézírata, idézett hely.

⁵⁾ **Fuchshoffer-Czinár**, Monaster. I. 249. s II. 23. l.

⁶⁾ **Danielik**, A Prémontréiek, 289. l.

lépven, kiváló tulajdonai által nagy mértékben vonta magára a tartomány urának, II. ALBERT osztrák hercegnek, sőt még magának, a herceggel szövetségi viszonyban álló LAJOS magyar királynak is figyelmét, ki udvarába hívta és házi papjává nevezte az ügyes férfiút. ¹⁾

Mint jászai prépost főként a monostor jószágainak rendezése és serény védelme körül szerzett nem épen csekély érdemeket. Első teendője volt a királytól oltalmat kérni a határos szomszéd birtokosok, különösen a szépsiek ellen, kik már egy embernyomon keresztül minden irányban és minden értelemben dúlták, fosztogatták a prépostságot. ²⁾ Majd a *novaji* és *nyéstei* puszták benépesítésére fordította gondjait.

E népesítési törekvések különben, amennyiben a prépostság más birtokaira vonatkoznak, a XIII. század közepéig nyúlnak vissza. Szerzeteseinknek ugyanis, jelesül a benzécsieknek, cistercieknek és prémontréieknek egyik kitűnő feladata volt az a középkorban, hogy a gazdászat és földművelés által igyekeztek a kietlen, rengeteg és mocsáros vidékeket termékenyítve polgárosítani s odatelepített gyarmatosok által az ipar, kereskedelem és mezőgazdaság élesztésére hathatós tényezőket biztosítani birtokaik területén. Európa legműveltebb országai, mint Francia-, Angol- és Németország, úgy hazánk is, e tekintetben is sokat köszönhetnek az említett, akkorában messze elterjedt három Rendnek. ³⁾

¹⁾ **Leleszi országos levéltár.** III. csomó, 21. szám. — **Jászovári házi levéltár,** I. l. l. IV. cs. 38. sz. — Lajos király híhetőleg 1345-ben tanulta ismerni Miklós prépostot, midőn Bécsben, hol Nápolyi Johanna ellen Bajor Lajos német császárral és az osztrák hercegekkel frigyét kötött, huzamosb ideig mulatozott. V. ö. **Szalay,** Magy. Tört. II. 192. s. köv. II. — **Ráth,** A magy. királyok hadjáratai, utazásai stb. 60. l.

²⁾ Nagy-Lajos 1351., 1353. s 1354. oklevelei **a jászovári házi levéltárban,** I. l. IV. cs. 38., 40., 42. szsz.

³⁾ V. ö. **Ipolyi,** A kúnok béllháromkúti, másképp apátfalvi apátsága és XIII. századi egyházának leírása, 25. l. — Ugyancsak tőle: A deákmonostori XIII. századi román bazilika, 12. és 34. l. — **Winter,** Die Praemonstratenser und ihre Bedeutung cz. mű számos helyeit.

Ezen, a magán előnyt a közjóra irányzott törekvéssel összekapcsolni tudó szellem vezérelte a jászai prémontréiek gazdasági rendszerét is. *Jászó* városának a főlebb érintett földteher-megváltási s egyéb szabadítékokat, mint az oklevélben világosan kitéve van, oly célból engedélyezték, hogy a város népessége, melyet a jólétre való kilátás oda gyűjteni fog, számban, erőben növekedjék. ¹⁾ Így telepítették meg valószínűleg a XIII. század vége felé *Perecsét*; így alapították *Hegyalját* (Stoosz) ²⁾ és a két *Meczenzéfet* (Metzenseifen). ³⁾ melyek lakossága kitűró szorgalma által már a következő században lényeges szolgáltatokat tett hazánknak a bányáipar terén.

Miklós prépost tehát csak Rendjének nemzedékről nemzedékre átörökített polgárosító törekvéseit fejleszté tovább, midőn azon kegyelemért esedezett a királynál, nyújtana neki segédkezet a novaji és nyéstei birtokok megnépesítésében. NAGY-LAJOS szívesen hajlott a prépost kérelmére. 1352-ben kelt és országszerte kihirdetett írátaiban nemcsak megengedte, hogy az

¹⁾ „— quod nos populis Ecclesiae b. Johannis Bapt. de Jaszov, ut numerus ipsorum magis ac magis augeatur et accresceret, de bona nostra voluntate et communi consensu omnium fratrum nostrorum hanc duximus libertatem conferendam“ etc. **Fejér**, Cod. Dipl. IV. k. I. r. 304. l.

²⁾ A mai **Stoosz** következetesen így neveztetik a XIV. század okirataiban, mi szintén egyik bizonyítéka az akkori magyar kormányzat és diplomácia öntudatos, élénk nemzeti érzékének és irányának. Így volt ez különben az egész középkorban hazánk minden vidékén. „Alig vagy csak ritkán találunk — úgymond **Ipolyi** — hazánk legtávolibb idegen ajkú tájékain is oly helység- sőt határneveket, melyek magyar nevét, vagy csak magyaros kifejezését egyik vagy másik okmányunk nem ismerné.“ Nemcsak méltó, de egyszersmind időszerű is volna új életre keltetni azokat!

³⁾ **Schwab Erasmus**, Land und Leute in Ungarn. (Leipzig, 1865.) I. 289. l. — A rajnamelléki seifen, a közép-felnémethen sife = patak, még ma is igen el van terjedve Szepes-vármegyében a patakok és völgyek jelzésére. Itt nyilván a bányáiparhoz megkívántatkozó vízre (Betriebswasser) vonatkozik, amint az seiffe, seiffen alakban a sziléziai tájszójárásban még manap is előfordúl.

imént mondott pusztákra földművelőket telepíthessen, hanem egyúttal el is rendelte, hogy az ország földesurai azon jobbágyaikat, kik odaköltözködni kíváncsoznak, szabadon bocsássák, mert ohajtja, hogy a prépostság birtokai a népesség sokasága által fényben és díszben emelkedjenek. ¹⁾

Hat évvel utóbb MIKLÓS prépost a Rend ügyvivője, MIHÁLY mester által amiatt panaszkodván a királynál, hogy a bányavárosok, különösen *Szomolnok* keletkezése a prépostság birtokterületének tetemes megесonkításával járt, s hogy a RÓBERT KÁROLY által megígért törvényes kártérítés még mostanáig sem adatott meg a rövidséget szenvedett monostornak: kérelméhez képest LAJOS király III. ENDRE bányanyitási szabadalmát a prépostság összes jószágaira és a fémek minden nemére, így tehát az aranyra és ezüstre is kiterjesztette, minden kötelezettség nélkül a királyi kamara iránt (1358.) ²⁾ A prépostság bányászati viszonyainak ekként történt szabályozása- és megállapításáról az 1364-dik évi augusztushó 13-dikán nagy kiváltságlevéllel ruházta fel a társulatot, mely, midőn a prépostság bányászati jogosítványait mindenkorra biztosította, egyszersmind az itteni bányaművelésnek később is jogi alapja maradt. ³⁾

Csakhogy prépostságunk földíratí helyzete, fájdalom, nem volt olyas, hogy szabadabban fellélekzhetett, hogy kivárlólag a maga életét élhette volna! Majdnem folytonos súrlódásai voltak a haszonleső szomszédokkal, melyek nem ritkán elkeseredett ellenségeskedéssé fajúlván, meg-megzsibbaszták a rendtagok üdvös tevékenységét s hosszabb-rövidebb időre

¹⁾ „— quod cum nos universas possessiones Monasterii b. Johannis Bapt. de Jaszov, specialiterque Noee et Neste populosas efficere et multitudine populorum decorare intendamus“ etc. — **Jászovári házi levéltár**, I. lajstrom, IV. csomó, 39. sz.

²⁾ **Fejér**, Cod. Dipl. IX. kötet II. r. 672. l. — **Wagner**, Analecta Scepusii, I. 210. l. — **Kachelmann**, Alter und Schicksale, 72. l.

³⁾ **Wenzel**, Magyarország bányászatának kritikai története. Okmányfüggelék, 345. l.

visszavetették a monostor anyagi érdekeinek dúsabb fejlődését. E sorsban osztozott prépostságunk még NAGY-LAJOS rendszertető, erőteljes uralkodása idején is. Alig nyer némi kárpótlást elvett hegyi birtokaiért; alig foglalja vissza SÁNK-FALVAI MIKLÓSTÓL *Saul-* és *Endreföldét*: ¹⁾ MIKLÓS prépost már 1359-ben ismét azt írja panaszképen a királynak, hogy a bányavárosok és Szepsi polgárai napról-napra mind több és több foglalásokat tesznek a prépostság területén, elannyira, hogy immáron csaknem a monostor tőszomszédságában állították fel a határjeleket. ²⁾ Később az erdőségeket is villongásaik körébe vonták a bányavárosok. Az innen keletkezett egyenetlenségek végre 1362-ben ISTVÁN tárnokmester előtt kölcsönös egyezkedés útján akként intéztettek el, hogy *Gölniczbánya* és *Szomolnok* polgárai prépostságunknak a Bódva és Gölnicz folyók között elterülő erdejét használhassák ugyan; de ennek fejében a prépostság birtokjogát elismerni s évi bért fizetni tartozzanak, mit ha pontosan teljesíteni vonakodnának, a haszonélvezettől legott elmozdítottassanak, büntetesképen száz ezüst márkát fizetvén a tulajdonos monostornak. ³⁾

Az itt vázolt külső bonyodalmaikon kívül még a monostor belsejében forrongó viszályok is súlyosbították ezen időben prépostságunk kényes természetű helyzetét. A Rend tagjai ugyanis féltékenyen ragaszkodva a számukra egyházilag engedélyezett szabad választási joghoz, semmikép sem tudták elfeledni azt a törvénytelen módot, melylyel a különben is idegen származású MIKLÓS prépost javadalmához jutott, s nem állván ellen LAJOS király roppant tekintélye, három ízben is óvást tettek jogszerűtlen felmagasztaltatása ellen: először az egri káptalan, azután LÁSZLÓ eszamai prépost és

¹⁾ Széchy Miklós országbíró 1358-ban kelt ítéletlevele: **Fejér**, Cod. Dipl. IX. k. II. r. 732. l.

²⁾ „— quasdam metas ex eisdem metis eorum prope villam Ecclesiae praedictae ad ictum unius sagittae erexisse.“ **Fejér**, Cod. Dipl. IX. köt. III. r. 97. l.

³⁾ **Fejér**, Codex Diplomaticus, IX. k. VII. r. 209. l.

királyi alkanczellár, végre 1360-ban Abaúj- és Sáros-vármegyék együttes közgyűlésén hédervári KONTH MIKLÓS nádor előtt. Midőn pedig e tiltakozások sem vezettek eredményre, a Rend összes elöljárói 1364-ben Jászón összegyűlvén, a karhatalommal („per potentiam et brachium ipsius domini Ludovici regis“) rájuk erőszakolt prépostot, kit most azon váddal is illettek, hogy a monostor perecei birtokát az ő tudtok és beleegyezések nélkül áruba bocsátotta, méltóságától közértelemmel megfosztottnak nyilvánították s helyébe a konvent közkedveltségű perjelét, II. JÁNOST (1364—1365) iktatták a préposti székbe. ¹⁾ Az üldözött NAGY-LAJOS oltalma alá menekült, ki nem is késett a *leleszi* és *turóczi* prépostokhoz, mint a magyarországi rendkerület azonkori fölátogatóhoz (visitator) 1365-ben adott leveleiben komolyan meginteni a prémontréieket, óvakodniuk továbbra is háborgatni MIKLÓS prépostot javadalma birtokában, melyet az osztrák herceg ajánlatára és érdemeinek méltó jutalmául az ő, a király kegyelméből nyert. ²⁾ Másfelől viszont ugyanekkor meghagyta Abaúj-vármegye főispánjának, CZUDAR Péter királyi főpohárnoknak, kelne haladék nélkül védelmére a méltóságából kiforgatott prépostnak. ³⁾ A nemes indulatú JÁNOS prépost és társai nem akarták törésig erőltetni a dolgot, s kénytelen-kelletlen bár, alattvalói hódolattal engedelmeskedtek a fejedlem rendeletének.

Az ily módon visszahelyezett MIKLÓS prépost (1365—1366?) kormányidejéből ezután csak azt halljuk még, hogy 1366-ban egy malomrészszel jutalmazta a monostor ügyvivőjének, MIHÁLY mesternek a Rend javának előmozdításában tanúsított hűséges szolgálatait. ⁴⁾

Eddigélé minden fennakadás nélkül, úgy szólván évről-évre okiratos adatokra támaszkodva, s így a leghitelesebben

¹⁾ Jászóvári házi levéltár, I. lajstrom, VII. cs. 77. és 91. sz.

²⁾ Leleszi országos levéltár, III. cs. 21. sz. — Századok, 1871. évfolyam, 622. l.

³⁾ ⁴⁾ Mallyo kézírata, 42. l.

állapíthattuk meg a jászai prépostok névsorát. Most azonban egyszerre hézag támad e folytonosságban, csak a következő évtized közepén túl, 1376-ban tűnven fel egy új prépost neve az okmányokban; de anélkül, hogy meg volna mondva, Miklós utóda volt-e, avagy egy más prépostot váltott-e fel a kormányon. Lehet különben, hogy tulajdonképen egy lánczszem sem hiányzik prépostjaink sorrendjében, csak a kapcsolatot nem tudjuk kimutatni okmányokkal 1366-tól 1376-ig, vagyis azon évig, midőn PÁL prépost, e néven harmadik, intézte a monostor ügyeit. Egy bérleti szerződésben fordul ez elő, mely szerint a prépost és konventje TAGNAGOL Illésnek három vashámor felállítására évi díj mellett ugyanannyi helyet engedett át a meczenzéfi határban.¹⁾

III. PÁL idejében (1376—1383.), úgy látszik békés napokat élt a prépostság, melyek nyugalmát a *Kolon* tava miatt *Sáros-Patak* városa ellen folyamatba tett, de csakhamar kedvező megoldást nyert jogkereset is legfőlebb ideig-óráig zavarhatta meg.²⁾ — Utódának, a folyvást betegeskedő TAMÁS prépostnak alig félévre terjedő kormánya valamint futólag, úgy minden jelentékenyebb esemény nélkül vonul át a prépostság történetén.³⁾

TAMÁS halála után JÁNOS jószágkormányzó (procurator) körül csoportosultak a rendtagok, hogy az üresedésbe jött préposti székbe ültessék a derék férfiút. És valóban méltóbbra nem is eshetett volna a választás; mert III. JÁNOS prépostban (1383—1402.) egy sem hiányzott azon kellékek közül, melyek biztosítékot nyújtottak az iránt, hogy a Rend érdekei nem fognak hajótörést szenvedni a MÁRIA királyné uralkodása alatt beállott zavaros és izgatott országos körülmények között.

Csak egyszerűen fel kell sorolni a tényeket, hogy kellően méltányolhassuk azt az erélyt és buzgalmat, melylyel e szilárd jellemű és bátor lelkű főpap sikra szállt a bírvágy bűnös

¹⁾ ²⁾ **Mallyo** kézírata, 42. lap.

³⁾ **Fejér**, *Codex Diplomaticus*, IX. k. V. r. 629. l.

ösztönével egyre növekvő támadási kísérletek ellen. Így mindjárt kormánya első évében felélesztette az elődei által abba-hagyott bírtokháborítási pöröket s egyszersmind újakat kezdett. Ugyanekkor TAGNAGOL Illéstől, mert nem tett eleget a felvállalt kötelezettségnek, visszavette a fentebb említett három-helyeket. Övé volt az érdem abban is, hogy nemcsak meghíúsította MÁRIA királyné udvari embereinek, KASSAI Jakab és Keresztélynek a prépostság romlására szőtt gonosz fondorlatait, hanem egyúttal fényes győzelmet is aratott felettök a tárnokmesteri törvényszék előtt (1387.) Azután sikerült neki a jászai várat, mely a felső Bódva-völgyet és a Szepességbe vezető országutat őrizte, PÁNYI Ferencztől visszafoglalni, és véget vetni GADI László féktelen zsarlásainak, ki erőszakosan letartóztatta a jászai vám- és mahmokból befolyó jövedelmeket (1390.) ¹⁾ Majd a fém-erekben gazdag Fekete-erdőség (silva nigra) használatát vonta meg Jászó s a többi bányavárosok polgáraitól (1399.) ²⁾; ámbár utóbb ZSIGMOND király rendeletére kénytelen volt megengedni, hogy *Gölniczbánya* és *Szomolnok* jövőben is aknákat nyithassanak az imént mondott erdő területén. ³⁾

Hasonló erélylyel, noha kevesebb szerencsével látjuk őt fellépni a *szepsiek* ellen is, kik TAMÁS prépost gyöuge kormánya alatt előrkezettnek hitték az időt arra, hogy az I. PÁL által nekik 1330-ban átengedett szőlőhegy- és gabnaföldektől a kikötött terménytizedet és egyéb járadékok kiszolgáltatását megtagadják. III. JÁNOS többrendbeli kísérlet után, hogy a rajtok nyugvó kötelezettség teljesítésére bírja a makacsokat, a szent szék elé, Rómába vitte a viszályos ügyet, hol kérelme meghallgatásra találván, IX. BONIFÁCZ (Pietro Tomacelli) pápa uralkodása első évében, 1389. máj. 15. kelt apostoli íratával a szepesi káptalan prépostját rendelte ki bíróul, felhatalmaz-

¹⁾ E részletek **Mallyo** kéziratos művéből (43. l.) vannak merítve.

²⁾ **Fejér**, Codex Diplomaticus, X. k. II. r. 652. l.

³⁾ **Weber**, Zipser Geschichts- und Zeitbilder, 204. s 211. l.

ván őt, hogy, ha békés úton nem érhetné el a kívánt eredményt, a rendelkezésére álló egyházi büntetések alkalmazása által szorítsa elégtételadásra az ellenszegülőket (1389.) MIKLÓS prépost Boldogasszony tizedére a szepesi sz. Márton-egyházba idézte a szepsieket, kik megjelentek ugyan, de anélkül, hogy vele találkoztak volna, titkon eltávoztak (1390.) Új tizenötödöt határoztak nekik, és pedig az általa kiküldött tornai és somodi plébánosok sz. Mihály, a kassai és jászai plébánosok sz. Márton napjára; s miután ezen idézéseket sem vették tekintetbe, a tornai, somodi és zsarnai plébánosok más törvényes napokra. De ezúttal is siker nélkül.

A szepsiek ezen pápai delegált és subdelegált bíróságok előtt is vonakodtak megjelenni; sőt László nevű plébánosuk vezérlete alatt a pápai bullát a Szepsibe ment bírák kezeiből erőszakosan kiragadták s a lángok közé dobva, szemök előtt megégették. MIKLÓS szepesi prépost mindezekről értesülván, új négy havi időt tűzött ki számokra, melynek lefolyása alatt a szepsiek kötelességöknek ismerjék, magukat az ellenök emelt vádak alól kitisztázni. „De — úgymond MALLYO — hasztalan akarta MIKLÓS prépost fehérre mosni a szerecsent; a szepsiek már ekkor megmutatták, mily szellem fogja majdan vezérelni ivadékaikat.“ Ezek folytán Szepsi városa makacsságból úgy a megtagadott tized és járadékok kiszolgáltatásában, mint az okozott perköltségekben elmarasztaltatott (1392). Az ítélet kimondatott tehát; csakhogy a szepsiek végrehajtó hiányában nem sokat törődtek avval. ¹⁾

Ilyetén esetek után, melyek vajmi rémes világot vetnek a nép meglazult erkölcsaire, JÁNOS prépostot méltán aggasztathatá a sejtelen, nem fogják-e a napirenden levő hatalmaskodások alapjaiban megrázkódtatni a prépostságot. Aggodalma arra bírta őt, mint kilenczvenöt évvel azelőtt hasonló körülmények között egyik jeles elődét, II. VIGANDOT, hogy a kereszténység közös atyjánál, a római pápánál keresse a mo-

¹⁾ Mallyo kézírata 43., 44. — Danielik, A Prémontréiek, 314. l.

nostor igazainak védelmét. IX. BONIFÁCZ, ki, mint láttuk, a közelebb múlt években is oly örömet segedelmére kívánt lemi ügyes-bajos dolgaiban a prépostnak, jelenleg is szíves készséggel adott helyet a folyamodó kérelmének, s 1392. márcziushó 12-dikén kelt bullájában odautasította a szepesi káptalan prépostját, hogy az ő nevében és tekintélyével mielőbb erősítse meg mindazon alapítványi jószágokat és kiváltságokat, melyekkel IV. BÉLA és KÁLMÁN herczeg megadományozták volt a jászai prépostságot. ¹⁾ E rendelet következtében CHARNÓI GYÖRGY — így hívták a szepesi prépostot — az 1393. év derekán Jászóra jött s a prépostság minden javait és kiváltságait újabban írásba foglalván, az előírt törvényes formák pontos megtartásával nagyszámú egyházi és világi férfiak díszes gyülekezetében augusztushó 10-dikén ünnepélyesen megerősítette azokat. ²⁾

Azonban a monostor jogainak erőlyes védelme nem egyedüli érdeme JÁNOS prépostnak. Kitűnt úgy is mint emelkedett gondolkodású, nemes lelkületű, szeretett és szerető rendfőnök. E fölött élénk érdeklődéssel vette szorgalmas gondozása alá a prépostság alattvalóinak jólétét. Szép emléke ennek ama kiváltságlevél, melynek erejénél fogva MÁRIA királyné a prépost kérelmére országos vásártartási jogot engedélyezett Jászó városának a Keresztelő sz. János ünnepét megelőző s követő napokra, ugyanazon kedvezmények mellett, melyeket e tekintetben a szabad királyi városok élveztek (1394). ³⁾

¹⁾ Fejér, Codex Diplomaticus, X. kötet, II. rész, 68. lap.

²⁾ Jászóvári házi levéltár, I. lajstrom, VII. csomó, 91. sz.

³⁾ Lásd a közel fekvő Somodiban 1394. szept. 11-dikén kelt oklevelet Fejérnél X. k. II. r. 195. l. — Kachelmann, Alter und Schicksale, 89. l., hol azonban hibásan áll, hogy Mária királyné Jászt ez alkalommal a sz. kir. városok sorába emelte. A királyné távolról sem bontotta fel azt a köteléket, mely Jászt a prépostsághoz, mint földesuri hatósághoz fűzte, hanem csak „ad supplicationis instantiam — — venerabilis et religiosi viri, domini Johannis praepositi“ a község vásártar-

A fáradhatatlan főpap utósó kormánytettét 1402-ből bírjuk, midőn az egri káptalan előtt óvást téve, korlátokat szabott PÁNYI Ferencz és érdektársai elé, kik újabb és újabb martalékra lesve, csaknem folytonosan a prépostság birtokai körül ólálkodtak. ¹⁾ Ettől kezdve III. JÁNOS neve nyomtalanul tűnik el az események árjában; sőt a viszonyok összesége azt látszik mutatni, mintha a pápa által is támogatott és a szeszélyes, könnyelmű és jogsértő ZSIGMOND ellenében 1403. aug. 5-dikén Zarában magyar királylyá koronázott NÁPOLYI LÁSZLÓ trónkövetelő hadjáratának megheiusulta után, több éven át főnök nélkül maradt volna a prépostság. Legalább egy ilyennek neve sehol sem fordul elő az emlékekben; ellenben igen is nyomára akadunk annak, hogy 1403-tól 1407-ig a konvent perjele képviselte a Rend ügyeit. MALLYO a jászóvári levéltár adatai alapján megjegyzi, ²⁾ hogy a LÁSZLÓ király érdekében szőtt messze elágazó összeesküvésbe, melynek élén KANIZSAY János esztergomi érsek, LUDÁNYI Tamás egri püspök és a BEBEK-testvérek állottak, ³⁾ számos felsőmagyarországi család be volt keverve; SCHMITTH Miklós ⁴⁾ pedig az egri püspökök történelmében ZSIGMOND királynak a jeruzsálemi keresztesek és a sz. István nevét viselő fehérvári egyház számára kiállított okleveleiben előadva találván azon magyar és dalmát egyházak névsorát, melyek akkoron pásztorok nél-

tási jogát idomította a sz. kir. városok jogköréhez, két ízben is a prépostság birtokának (possessio) nevezvén az okmány szövegében Jászó városát. Annyi mindazáltal bizonyos, hogy Jászó a prépostok kegyéből nyert szabadítékok oltalma alatt nagy virágzásra emelkedett ekkor tájt s a felsőmagyarországi bányavárosok között rangra nézve a negyedik helyet foglalta el. V. ö. **Wenzel**, Magyarország bányászatának kritikai története, 90. l.

¹⁾ Jászóvári házi levéltár, I. lajstrom, VII. csomó, 95. szám.

²⁾ Idézett mű 47. lap.

³⁾ V. ö. **Balássy Ferencz**, Ludányi Tamás egri püspök. Felolvasatott a M. T. Akadémia 1877. ápr. 23. ülésén.

⁴⁾ **Episcopi Agrienses**, I. kötet, 386. lap.

kül valának, hozzá teszi: „Ne vélje pedig senki, mintha mind-ezen egyházak főpapjai meghaltak volna, sőt inkább egyházaikból száműzettek, mivel LÁSZLÓ csillagában bízva, pártját egész erejükből támogatták.“ Innen a legnagyobb valószínűség szól a mellett, hogy JÁNOS prépost az események kényszerítő hatalma által elsodortatva, életének alkonyán szintén megingott ragaszkodásában a törvényes fejedelem személye iránt s LÁSZLÓ felekezetéhez csatlakozott; miért aztán a győzelmében a kihirdetett közbocsánat ellenére kiméletet nem ismerő ZSIGMOND által méltóságától megfosztatván, talán mint földönfutó fejezte be életét.

Mily csapások érhatték e zűrzavaros években prépostságunkat, eléggé sejteti velünk azon okmány, melyben ENDRE jászai konventtag felemlítve a gyászos idők viszontagságait s fájdalmasan érintve az eláradt országos zavarokat, melyek folyamán számosan hallatlan kegyetlenséggel meggyilkoltattak, mások pedig minden javaiktól erőszakosan megfosztattak, társai, nevezetesen a ház perjele és öre nevében is, a *leleszi* konvent előtt, bízva Isten, az örökkévaló igazság véghetetlen irgalmában s Keresztelő sz. János közbenjárásában, a *királyi felséget* a prépostság javainak elkobzása- és eladományozásától, s más mindenkit, első sorban NÜRNBERGI Márkot (de Newrenburga), továbbá a *pányi, rožgonyi, tornai, somogyi* és *krasznahorkai* nemeseket, nem különben a *szepsi, szomolnoki* és *gölniczi* jövevényeket azoknak elfoglalása- és használatától ünnepélyesen eltiltja (1407).¹⁾ Hasonló tiltako-

¹⁾ *Jászovári házi levéltár*, I. lajstrom, VII. csomó, 97. szám. — „— — voce lamentabili nobis significare curavit, quomodo disseminante callido humani generis inimico, universa sacri regni Hungariae diadematis monarchia in moeroris bivium ac vacilli temporis deducta sit disturbia variisque tempestatum fluctibus, et inter guerarum diversa discrimina, plurimi, imo innumeri incolarum dicti regni, alii mira strage, diraque nece caesi, alii juribus, possessionibus, proprietatibus, rebusque et bonis indicibiliter spoliati, privati et frustrati exstiterunt; inter quae, prohi dolor, bona et patrimonium crucifixi. jura scilicet, possessiones, praedia

zással lépett fel a megelőző évben a konvent nevében JÁSZAI könyves (literatus) János, levéltári jegyző is a szépesi káptalan előtt.¹⁾

E két okmány sötét háttérül szolgál ama képhez, melyet az egykorú NIEM,²⁾ de főleg RAYNALD³⁾ nyújtanak a magyarországi egyház azon kori állapotáról, mondván, hogy a papok és szerzetesek sehol sem voltak személyes biztosságban, s a megtámadtatásoknak és kipusztításoknak az egyháziak csak úgy ki voltak téve, mint a világiak; sőt maga ZSIGMOND is, ki, mint tudjuk, 1404. ápr. 6. Pozsonyban kelt külön edictumában a római curia által bármely peres vagy javadalmi ügyben kiadott levelek és hozott végzések elfogadását, kihirdetését és végzését a király engedelmetől tette függővé, nem tekintve az egyház jogait és igaz érdekeit, a püspökségeket, apátságokat, prépostságokat és más egyházi

et proprietates ecclesiarum et monasteriorum, quae dicti regni Hungariae ambitu continentur, et per ejus climata difusa sunt vilis torpuerunt, ac per occupantium violentias immanius distracta, occupata et tractata exstiterunt. Unde ne per hujusmodi violentas occupationes, dictum monasterium (t. i. a jászai) eorum juribus frustraretur de immensa clementia et in aeternum divinae bonitatis permansura misericordia, precibusque ac meritis beati Johannis Baptistae confisi“ etc. — Valának pedig a fenyegetett birtokok: Debregh, Mechenzewph, Hegyalja, alio nomine Stoeh, Mendzenth, Rodnok, Supch, Kyrch, Pereche, Pochym, Pochee, Neste, Geche, Noë, Sawlendrefewlde és Kolon halastó. — Ezentúl Stósz, melyet mint bányamivelő helyet már a xiv. században jogközösség fűzött Gölniczbányához, többé nem jön elő mint prépostsági birtok az okmányokban. Valószínűleg a szomolnokiak foglalták el, kikhez még 1539-ben is némi függési viszonyban állott, melyből csak később bontakozhatott ki teljesen. V. ö. **Krones**, Deutsche Geschichts- und Rechtsquellen in Oberungarn, a bécsi császári Akadémia Archivumának XXXIV. kötetében (1865.) 213—229. ll. — **Weber**, Zipser Geschichts- und Zeitbilder, 208. s köv. ll.

¹⁾ **Jászvári házi levéltár**, I. lajstrom, VII. csomó, 96. sz.

²⁾ Idézve **Szalay**nál, Magyarország története, II. köt. 326. l.

³⁾ **Annales Ecclesiastici**. Ed. Maus. Lucae, 1752. VIII. k. 106. l.

javadalmakat kénye-kedve szerint azoknak adományozta, akiknek akarta. ¹⁾

Mi pedig részünkről nem fojthatjuk el e helyütt azon szomorú megjegyzést, hogy, fájdalom, hazánkban nem ez volt az egyetlen eset, midőn önön véreink szerencsétlen honfitársaink politikai és társadalmi hajótörését öngazdagításukra törekedtek kizsákmányolni, különböző rejtékútakon magukhoz ragadván azok birtokát is, kik azt becsületes meggyőződésük szerint hazájukért küzdve veszítették el!

III.

A béke és nyugalom helyreállván az országban, IV. PÁL prépost (1409—1410.) kormányozta a monostort; de csak rövid ideig; mert alig fogja pörbe az 1410. év elején a járszai határok ellen támadást intézett szepsieket, ²⁾ már is arról értesítenek az okmányok, hogy két hónappal utóbb az örökkévalóságba költözött.

Halála után, hihetőleg ZSIGMOND király rendeletére, egy ideig betöltetlenül maradt a préposti szék. Ekkor történt, hogy DÉNES, hatvani prépost, az elárvult monostor nevében megjelenván a budai királyi udvarban, ellenmondó nyilatkozatot tett az iránt, hogy GADI László erőszakosan elsajátította a prépostság perecei birtokát és más jövedelmeit. ³⁾ A tiltakozás, e passív ellenállás, ezúttal megheiusult kísérletnek bizonyult. *Perece*, hol tizenöt jobbágykapuval bírt a prépostság, mint Abaúj-vármegye ezen kori adólajstromában olvassuk, még 1427-ben is GADI László birtokában volt. ⁴⁾

¹⁾ V. ö. **Katona**, *Historia Critica*, XI. k. 614. l.

²⁾ **Jászóvári házi levéltár**, I. lajstrom, VII. csomó, 98. szám.

³⁾ Zsigmond király bizonyító levele (datum Budae, feria tertia proxima post dominicam invocavit 1410.) a **jászóvári házi levéltárban**, I. l. VII. cs. 99. sz.

⁴⁾ **Thallóczy** Lajos, *A kamara haszna*. Okleveles függelék, 175. l.
— Valószínűleg ez a Gadi László volt az, ki 1391-ben a János prépost-

A nyolcz hónapnál tovább tartott kormányszünetnek az 1411. év januárhó első napjaiban ZSIGMOND király avval vetett véget, hogy saját udvari káplánjának, MIKLÓS áldozárnak, adományozta a préposti méltóságot. A hosszas küzdelmekben kifáradt rendtagok nem csak minden ellenmondás nélkül fogadták, de sőt lelkes örömmel üdvözölték a szabályellenesen kinevezett prépostot. És méltán. A természet éles, beható értelemmel, erős lélekkel és nemesen őrző szívvel ajándékozta meg a jeles főpapot, kinek bizonyára előnyére szolgált azon előkelő állás is, melyet a fejedelem személye mellett elfoglalt. ¹⁾ Így lön, hogy III. MIKLÓS kormánya (1411—1419.) alatt rövid időn jobbadán kedvező fordulatot vettek az ügyek. Az elődeitől örökség gyanánt rászállott birtokháborítási perek csakhamar szerencsés véget értek; az utánok járó törvénykezési díjak a prépostságnak elengedtettek (1412.); ²⁾ a környék új birtokosai, a Zsigmond király által rangra és gazdagságra emelt BESSENYEY-ek, névszerint PÁL horvátországi bán és ennek testvére ISTVÁN, úgyszintén a ROZGONYI-ak, SIMON és LÁSZLÓ, megszűntek zaklatni a monostor jószágait; s PERÉNYI Péter a prépost egyszerű felhívására nem vonakodott visszaadni a *méhlyuki* birtokot, melyet az általánosan elterjedt anarchia napjaiban hatalmába ejtett (1412.) ³⁾

Ezen kedvező előzmények után MIKLÓS prépost úgy vélekedett, hogy most már a siker reményével tehet lépése-

tól elfoglalt várat mellékleteivel együtt Zsigmond királynak önként átadván, ettől a Borsod-vármegyébe kebelezett Aranyos és Sztringh helységeket, melyek csere útján a király, illetőleg az ő udvarbírája, Ilsvai Euszták birtokába kerültek, nyerte jutalmul a szavatolás kötelessége mellett. V. ö. **Rupp**, Magyarország helyrajzi története, II. k. 135. l.

¹⁾ Zsigmond király egy, 1412-ben kelt okiratában „sincere dilectus specialis capellanus“-ának nevezi Miklós prépostot.

²⁾ Zsigmond király levele (datum Cassovie in dominica judica 1412.) a **jászvári házi levéltárban**.

³⁾ Méhlyuk a fejtelenség zavargásaiban egészen elnéptelenült: „nunc inhabitatoribus destituta possessio“ mint az okmány mondja.

ket a monostor hűbéruri jogainak érvényesítésére a *szepsiek* irányában is, kik váltig követelődző, mitssem engedő maguktartása- s rendszeresen üzött támadásaikkal nyolcz évtized óta folytonosan útjában állottak a prépostságnak. A III. JÁNOS által megkezdett pörkeresetet tehát ismét folyamatba tette ellenök. Először is ügyvédek kijelöléséről gondoskodott. E végből az 1413. év szept. 2-dikán a jászai Keresztelő sz. János-egyház szekrestyjében káptalana tagjait összehíván, ezek ISTVÁN mester és közjegyző, BALÁZS jászai s PÉTER kassai plébános és LÁSZLÓ kassai segédlelkész, mint tanúk jelenlétében, MÁTYÁS mestert, olmüczmegyei áldozópapot és SCYBALIS János szentszéki megbizottat, ki akkoron Rómában időzött, választották meg ügyvédekül. Azután XXIII. JÁNOS pápához fordulva, ettől apostoli íratot eszközölt ki, mely STIBOR egri püspököt, a hasonnevű erdélyi vajdának rokonát s nem fiát, mint FESSLER állítja, ¹⁾ nevezte ki helyettes bírónak. Ennek idéző íratában a szepsiek köteles szolgálmányai a következőkben soroltatnak elő: gabna- és bortized; háromszáz budai veder jó és tiszta ízű bor; ²⁾ két vég lengyel szövésű fehér posztó és két viasz gyertya. Mindezt a szepsiek már évtizedek óta kiszolgáltattani vonakodván, tartozásuk, ide nem értve a kamatokat, közbecslés szerint negyvenezer új értékű forintra szaporodott fel. STIBOR tehát meghatározva a napot, inti őket, hogy ezen tartozásuknak eleget tegyenek, — a megintés teljesítésével SIMON mislei prépostot, PÉTER kassai, JAKAB tornai és PÁL somodii plébánosokat bízván meg.

Mint jártak el ez ügyben az említett megbizottak, bőven kiviláglik azon hivatalos íratukból, melyet ez érdemben Jásznón 1415. febr. 21-dikén, a törvénykezés nyolczadik napján alá-

¹⁾ *Geschichte der Ungern und ihrer Landsassen*, IV. k. 1034. l. V. ö. Wenzel, Stibor vajda (akadémiai felolvasás), Budapest, 1874. 35. l.

²⁾ A bormérték itt, mint már a 30. lapon említém, „cubulus Budensis“, mi akót egyáltalán nem jelenthet; mert egy hordóra ötvenet számítottak. Ezért Salamon Ferencz (Az első Zrinyiek 446. l. ¹⁾ jegyz.) nyomán v e d e r n e k fordítám.

írtak és Stibornak elküldöttek. Előadják ebben, hogy ők Szepsiben megjelenvén, a sz. Bálint napját megelőző vasárnapon, midőn a plébániai egyház templomában beharangozás után az összes nép, férfiak és asszonyok már összegyűltek, ugyanezen templomba bementek, és a szent mise végével hallgatást parancsolván, a gyülekezetnek az apostoli íratot felolvasták és a népet a püspök által előírt alakban kötelességének hat nap alatt leendő teljesítésére megintették; midőn pedig a hat nap eredmény nélkül letelt és a szepsiek az egész eljárást nevetve, még a javaslatba hozott barátságos kiegyezésnek is ellene szegültek, a bírakat és jegyzőket Szepsi város összes lakosaival, nemkülönbön minden pártfogóikkal egyetemben az egyházból kizárták, a templomot tilalom alá vetették, s ezen ítéletet a templom ajtajára szegezve, nyilvánossá tették. Mindezen eljárásuk tanújaként szerepelt, FÜREDI Péter veszprém-megyei pap és pápai közjegyző (authoritate imperiali publicus notarius. ¹⁾)

Ezen eljárásnak azonban korántsem lett azon eredménye.

¹⁾ Ezen „publica et imperiali auctoritate notarii“ azon elv kifolyásai voltak, hogy a német-római birodalomban a hatalmat a pápák a császárokkal osztva gyakorolják. Valamint tehát a császároknak voltak közjegyzőik, úgy terveztek ilyeneket a pápák is oly ügyekre nézve, melyek az akkori kánonjogi fogalmak szerint az apostoli curia elé tartoztak. Ilyenek voltak többi közt az egyházi bírtokra és tizedre vonatkozó ügyek is. Valamint hiteles helyeinknek, úgy ezen pápai közjegyzőknek is voltak saját bevezető és befejező formuláik, s pecsét helyett monogrammszerű jegyeik, úgy nevezett signet-jeik. Nálunk ritkán, de annál sűrűbben jönnek elő Olasz- és Németországban. Zsigmond király 1405-ben (II. decr. 3. tcz. **Horváth**, Magy. Tört. II. 436. **Szalay**, Magy. Tört. II. 332.) tiltakozik eljárásuk ellen, határozottan kimondván, hogy a „pápai közjegyzők világi ügyekben ezen túl semmi hatósággal se bírjanak.“ Illetékességüket e szerint csak is a lelki ügyekre szorítja. Angliában 1420-ban, Franciaországban 1490-ben töröltettek el. **Ipolyi** azt gyanítja, hogy ezen közjegyzők némi nyoma a „proto-notarius apostolicus“ czímbe még máig megvolna.

melyet ily erélyes fellépés után az illetők reméltek. Mert az akkortájt a nagy egyházi szakadás megszüntetésében Konstanzenban fáradozó ZSIGMOND király a történekekről értesülván, 1415-ben sz. Barnabás apostol napján MIKLÓS jászai préposthoz a következő iratot intézte: „Tisztelendő férfiú. Emlékeziünk, hogy Hűségednek ismételve írtunk és meghagytuk, hogy a szepsii polgárok ellen fennforgó ügyben a perkeresetet *ne a római szentszékek és egyházi bíróságok előtt, hanem megtartva az ország dicséretes szokását, országunk bíróságainál és törvényszékei előtt indítsátok meg*, mivel amaz eljárás mint egészen érvénytelen (omnia tamquam vana) semmi credményre nem vezethet. De ti, mint hitelesen értesültünk, meghagyásunkat miibe sem véve, az említett úton még erélyesebben léptetek fel, s azt folytatni és egészen az ügy bevégezéséiglen követni eltökélve vagytok. Valljon ezen eljárások Kegyelemességünknek tetszhetik-e vagy sem? az előttetek titok többé nem lehet. Minthogy tehát az említett ügyet úgy, mint előadatik, bevégezni akarjátok, Hűségednek ezennel erősen meghagyjuk, és hogy másképp tegyetek, semmiképen nem akarván, megparancsoljuk: hogy elolvassván ezen íratunkat, minden titkolózást félretéve, a Szepsi városa és köztetek fennforgó ügyet azon állapotban, melyben az jelenleg van, minden további súlyosbítás és változtatás nélkül egész azon ideig, midőn Isten segedelmével Magyarországunkba visszatérendünk, meghagyjátok és elhalaszszátok, semmi pört vagy végrehajtást tenni azontúl nem merészelvén, és semmiképen sem kételkedvén, hogy azon esetre, ha ellenkezőleg cselekesztek, minél kényelmesebben nyertétek Kegyelemességünk kezeiből monostorotok prépostságát, annál könnyebben és gyorsabban fogtok attól megfosztatni s királyi kegyvesztésünk boszúállását érezni. Ekként cselekedjete hát, nehogy alkalmatok legyen parancsunk áthágását szívetekben megbánni. Jelen levelet annak elolvasása után a kézbesítőnek visszaadjátok.“ ¹⁾

¹⁾ **Mallyo** kézírata, 50₂—52₂. l.—**Danielik**, A Prémontréiek, 315—317. l.

MIKLÓS prépost engedett s nem szorgalmazta tovább az ügyet mely e szerint ismét függőben maradt, hogy majdan annál szenvedélyesebb alakot öltön utódai alatt.

MIKLÓS prépost 1419-ben pütkösd táján zárta be földi pályáját, véglehelletéig híven szolgálva az ügyet, melynek élete utósó kilencz évét szentelte, s mindvégig nemes bőkezűséggel gyakorolva az alamizsnálkodást, a keresztény szeretet e szép művét, melyet sz. NORBERT Rendjének különben is egyik legfőbb kötelességévé tett. Szívjóságát mi sem hirdeti inkább, mint ama végrendelet, melynek értelmében egy szegény jászai asszony, özvegy Gewgus Jánosné, összes vagyonkáját, névszerint házát és kertjét, 1416-ban MIKLÓS prépostra illetőleg a kormányja alatt lévő monostorra hagyományozta, viszonzásúl azon meleg részvétért és kifogyhatatlan jótékony-ságért, melylyel az ő és mások szenvedéseit enyhíteni s a bánatos arcokról a fájdalom könnyűt letörölni sietett. ¹⁾ Ép' oly megható mint ritka példája a tettekben nyilvánuló hála érzelmeinek!

A Miklós helyébe választott I. PÉTER (1419—1420.) alig másfél évig ült a préposti széken, mert azon már az 1421-dik év elején FERENCZ prépostot találjuk, ki azonban röviddel utóbb hasonlóan kora sírba szállván, ²⁾ II. PÉTER által váltott fel a kormányon.

PÉTER prépost kormányja (1421—1428.) heves mozgalmak között vette kezdetét. Rideg erélye, melylyel földesuri fennhatóságát *Jászó* lakosaival éreztette, elégtelenséget szült azok körében. Ingerültségek tetőpontra hágott, midőn arra akarta kényszeríteni őket, hogy kézi munkájokkal segedel-

¹⁾ A Jászó városi tanácsból 1416. sz. János apostol és evangelista napján keltezett végrendelet a **jászóvári házi levéltárban**.

²⁾ I. Péter és Ferencz prépostoknak semmi nyoma sincs a jászóvári házi és országos levéltárakban. Nevöket **Wagner** Károly jezsuita közölte a konvent másutt talált kiadványaiból a Rend annalistájával, **Mallyo** Józseffel, ki nem is késett azokat prépostjaink jegyzékébe felvenni.

mére legyenek az általa czélba vett építkezéseknél. Nyílt lázadásban törtek ki, s hivatkozva az ALBERT préposttól nyert szabadtékokra, kereken kijelentették, hogy ők nem jobbágysai a monostornak, hanem kiváltságolt, független polgárok. De az e végből megkeresett ZSIGMOND király nem volt hajlandó helyt adni az alaptalan követelésnek, és szigorúan meghagyta PERÉNYI Péter országbírónak és BERZEVICZY Péter tárnokmesternek, hogy késedelem nélkül védelmére keljenek a prépostság jogos igényeinek (1421.) ¹⁾

A jászaiak konok példája felrázta a *szepsiek* szunnyadó gyűlöletét is. Lehet, hogy a multkori diadal emléke szintén újabb támadásra ösztönözte őket. Hozzájárult még az is, hogy földesuraik, ROZGONYI JÁNOS, GYÖRGY és ISTVÁN, kéz alatt szították a tüzet a felhalmozott égő anyag roppant tömegében, hogy lángba borítva mindent, az innen keletkező zűrzavarban magukhoz ragad hassák a monostor közelebb fekvő javait. Így lőn, hogy a felingerelt, tévútra vezetett lakosok szenvedélyességükben boszút forraltak a prépost és rendtársai élete ellen, s csak kedvező alkalomra vártak, hogy végrehajtsák nyomorúlt tervöket. Akadt az is nem sokára, mintha csak mondvá termett volna elő. PÉTER prépost SZANISZLÓ perjellel s még egy másik rendtaggal az 1421-dik év augusztushó 10. napján látogatóban volt Tornavárában, a vidék hatalmas uránál, ezdegei BESSENYEY Pál tótországi bánnál. Innen alkonyat felé visszatérve, pihenőre JAKAB szepsii plébánosnál szállottak meg. Azonban alig terjedt el megérkezésök híre, a város birája, JAKAB, magához véve fiát, LÁSZLÓ-t és esküdtársait, FREYLICH Jánost, VAK Pált, Kálmánt és Lászlót, fegyverre szólította az összes lakosokat, kik aztán írtózatossájjal és szidalmakkal között a plébániai lakot megrohanván, az eltorlaszolt kapukat és ajtókat bezúzták, s halált kiáltva PÉTER prépost

¹⁾ Zsigmond királynak Magyar-Bródiban, Morvaországban „secundo die festi beatorum Tybureii et Valeriani“ kelt s a jászai tanácshoz intézett levele a **jászóvári házi levéltárban**.

és társai fejére, a lelkész szobáiba törtek. A pillanat rettentő volt. A perjel nyakán már sebet ejtettek s ép' a prépostra készültek rohanni, midőn két egri kanonok véletlenül odaérkezett s kérelmeikkel megengesztelték, lecsillapították a fékvesztett tömeget.

E gonosz tett általános felháborodást idézett elő mindenütt. ZSIGMOND király erélyes nyomozást rendelt, a leleszi konventet és TOMORY Mihályt bízván meg a merénylet okozóinak és részeseinek kiderítésével. A vizsgálatot az 1422. év február havának végső napjaiban ejtették meg. A megrettent szepsiek egyhangúlag a Rozgonyiakat vádolták, s azok egyenes bevallása is igazolta az ellenök emelt vádakat.¹⁾ Elvették-e azonban ennek következtében a czinkosok megérdemlett büntetésöket? adatok hiányában nem mondhatjuk meg. Annyi bizonyos, hogy a Rozgonyiaktól, kik ZSIGMOND trónjának főtámaszai közé tartoztak s így a királynál kiváló kegyben is állottak,²⁾ azontúl is még több más károk és méltatlanságokat szenvedtek a jászai prémontréiek. Így az 1422. év nyarán száz szekér szénát vitettek el a prépostságtól a szepsii nép által, agyonütéssel fenyegetve a prépostot és társait; mi oly félelmet gerjesztett a rendtagok körében, hogy egy ideig kilépni sem bátorkodtak a monostorból, s e miatt nagy romlás érte birtokaikat.³⁾ „A Rozgonyiaktól igen rut tett volt — jegyzi meg MALLYO,⁴⁾ — hogy jeles had- és békeművek által virágzó családjukat, mely e fölött az egyháznak még jeles püspököket is adott (ROZGONYI PÉTER és SIMON egri püspököket érti az érdemes annalista), ily gyalázatos merényletekkel beszennyezni nem írtóztak.“

A felzaklatott szenvedélyek ezen zabolátlan kitöréseihez

¹⁾ A leleszi konvent jelentése Zsigmond királyhoz, a **jászóvári házi levéltárban**.

²⁾ Horváth, Magyarország történelme, II. k. 517. l.

³⁾ A leleszi konvent jelentése a **jászóvári házi levéltárban**, I. l. VIII. cs. 119. s 120. szsz.

⁴⁾ Idézett mű, 55. lap.

csatlakozott még azon baj is, hogy PÉTER prépost nem volt mindenkor lelkiismeretes végrehajtója a rendszervezeti szabályok azon intézkedésének, mely a monostor főbbjeinek kellő befolyást biztosít a rendi ügyek, vitelére. Ez volt az eset akkor is, midőn PÁL bánnak kedvében járni ohajtván, a prépostság némely jövedelmezőbb birtokrészeit cserébe adta neki más kisebb értékű földekért. Önkényes tette ellen a Rend tagjai abban kerestek menedéket, hogy GYÖRGY perjel által 1424. februárhó közepén a turóczi konvent előtt óvást emelve, PÉTER prépostot a monostor jószágainak elidegenítésétől, PÁL bánt pedig azok elfogadása- és bitorlásától ünnepélyesen eltiltották.¹⁾

De ha innen elvonatkozva vesszük bírálat alá, mint kezelte PÉTER prépost a monostor ügyeit, súlyos időben tűznek vésznek ellenére; kivált ha figyelmünkre méltatjuk azon fényes eredményeket, melyeket alig nyolcz évre terjedő kormányideje feltűntet: akkor kétségtelenül előkelő helyet fogunk neki kijelölni a jászai prépostok csarnokában. Tevékenysége főként a monostor birtokainak és jogainak biztosításában magasodik ki. Elszánt bátorsággal lép minden egyes alkalommal a küzdőterre, s minden tekintet nélkül az ellenfélre, szilárd elhatározással követeli a prépostság érdekein ejtett sérelmek jóvátételét. Ehhezképest nemcsak harkácsi PORKOLÁB Balázstól vívja vissza *Saul-* és *Endreföldet* (1424.), mely már a múlt században is annyi bajt, annyi pert okozott a monostornak;²⁾ hanem JÁNOS várad-hegyfoki prépost közreműködésével a *tótországi bánt* is oda kényszeríti, hogy abba hagyja a prépostság területi épsége ellen intézett támadásait (1423.).³⁾ Majd az *idrányi* nemeseket, kik a Hernád vizén

¹⁾ A turóczi konvent bizonyságlevele (datum feria tertia proxima post festum Sanctae Scholasticae Virginiis) a **jászóvári házi levéltárban**.

²⁾ Ugyanaz a **jászóvári házi levéltárban**.

³⁾ Zsigmond királynak Budán kelt bizonyságlevele a **jászóvári házi levéltárban**.

épült *novaji* malmot lerombolták és az e miatt nyomozást tartó prépost személyét gyalázó szavakkal becsmérelték, marasztaltatja el a hatalmaskodás büntényében (1424.) ¹⁾ Ugyanezen évben határjárást tartat még a monostor pocsimi, monaji, kendii és novaji birtokain. Míg a következő évi husvét másod napján Szepeshelyen találjuk őt, hol megjelenvén a káptalanban, a prépostság kiváltságait, minden más előtt a NAGY-LAJOS-tól nyert bányászati nagy kiváltságlevelet íratja át hiteles másolatokban. ²⁾ Az egi káptalannál viszont a Rozgonyi-testvérek rablásait jelenti be. 1428-ban KAPY Jánost tiltatja el *Felső-Pocsaj* számdéklott elzálogosításától; mert e jószággrész a prépostság *alsópocsaji* pusztájával egy összefüggő birtoktestet képezvén, annak zálogba vétele a hazai jogszokás szerint prépostságunkat illette meg, mint szomszéd birtokost. ³⁾ Azután keresetet indít a *csányi* nemesek ellen is, kik túltéve magukat az 1284-ben létrejött egyességen, többszörös sérelemmel illették a *zsúppapátii* birtok mesgyéit. ⁴⁾

E mellett élénk buzgalommal karolja fel a prépostság anyagi jólétét. *Jászón* és *Novajban* mindjárt kormánya kezdetén vizimalmokat épít s egyidejűleg a monostoron felül elnyúló gyönyörű völgyben halastavat hoz létre. Az egy idő óta elhanyagolt bányákban nagyobb szorgalommal dolgoztat, ⁵⁾ s egyike alatt azon kevés pihenőknek, melyeket a folytonos birtokvillongások engedtek, a *Doboldér*-hegyet, mint a hagyomány tartja, jó és nemes fajú szőlőtőkékkel ültetteti be, s a mai nap olyasmire tökéletesen képtelennek ismert vidéken jeles bort termeszt. ⁶⁾ Gondja van arra is, hogy újabb

¹⁾ ²⁾ **Mallyo**, idézett mű 55., 56. ll.

³⁾ Gecsey László abaúj-vármegyei alispán bizonyságlevele (datum in Garadna feria quarta proxima ante festum B. Gregorii Papae) a **jászóvári házi levéltárban**.

⁴⁾ Palóczy Máté országbírónak 1428. Budán kelt elhalasztó levele a **jászóvári házi levéltárban**.

⁵⁾ **Mallyo**, idézett mű az idézett helyen.

⁶⁾ **Danielik**, A Prémontréiek, 291. l.

gyarmatosítások által polgárosítsa a monostor birtokait. E tekintetben ZSIGMOND király is teljes méltánnyal támogatva törekvéseit, azon különös kegyelemben részesítvén őt, hogy mindazon lakosoknak, kik a prépostság alsónovaji, nyéstei, monaji, kendii, kércsi és alsópocsaji jószágain letelepedni kívántak, három évi adómentességet engedélyezett.¹⁾ Adjuk még ezekhez, — mi valóban szép jele PÉTER prépost lelki emelkedettségének, — hogy lázongó jászai alattvalóiról sem feledkezett meg, 1428-ban májushó elejére új országos vásártartási jogot eszközölvén ki részökre az anyagi érdekeket lelkesen támogató királytól.²⁾

Záradékul ide iktatjuk még, hogy ebben az időben értesülünk némileg a prépostság vagyoni állásáról, mely a feldúlt közviszonyok dacára is eléggé virágzó s jövedelmező lehetett. Ugyanis a RÓBERT KÁROLY által 1323-ban hazánkba behozott ama közvetlen adónak, mely szerint minden jobbágy-kapu 18, 1411-től kezdve pedig 30 dénárral növelte évenként a királyi kincstár jövedelmét, 1427-diki lajstromában feljegyezve találjuk, hogy prépostságunk Zsúp-Apátiban 8, Rudnokon 21, Jászón 70, Debrődön 20, Felső-Meczenzéken 28, Alsó-Meczenzéken 58, Mindszenten 20 s Novajban 6, összesen tehát 231 jobbágy-kapuvál bírt; — legalább ennyit írtak össze a kiküldött dicatorok.³⁾ E 231 portától összesen 69 arany forint s 30 dénár évi adót fizetett a prépostság. Tekintve azonban a pénz akkori magasabb értékét, a mondott összeg, ha századunk egyik kitűnő nemzetgazdasági írójának, CIBRARIO Lajosnak⁴⁾ összeállításait való tény gyanánt fogad-

¹⁾ Zsigmond király engedélyező levele (datum Budae in dominica reminiscere 1425.) a **jászovári házi levéltárban**.

²⁾ **Mallyo**, idézett mű 57. l.

³⁾ **Thallóczy**, A kamara haszna. Okleveles függelék, 172—175. ll. — Ugyancsak tőle: Abaúj-vármegye közigazdasági viszonyai 1427-ben, a Felsőmagyarországi Múzeum-egylet harmadik Évkönyvében, 5—6. ll., hol azonban Debrőd és Novaj jobbágytelkeinek száma hibásan van feljegyezve.

⁴⁾ **Della economia politica del medio evo**, Libri tre (Torino 1861.)

juk el, tizenhétszeresen múlja felül a mait; mely esetben tehát a 69 firt 30 denár — 20 frankjával számítva a régi magyar arany forintot, — egyenleget képez 23562 frankkal, vagyis 9424 o. é. forint 80 krral szemben.

PÉTER prépost az 1428. év végső szakában fejezte be termékeny küzdelmekben és üdvös alkotásokban gazdag kormányát s evvel együtt viszontagságteljes életét. Helyébe a konvent érdemesült perjelét, II. SZANISZLÓ-t emelték a rendtagok, mint ezt azon oklevél tanúsítja, melynek erejénél fogva BÁTHORY István országbíró a prépostság és tornai SÁFÁR István között nem tudni mi okból keletkezett pörös ügy tárgyalásának idejét az 1429. évi sz. Mihály-napról a következő év sz. György-napjára tette át.¹⁾ Mire azonban a kitűzött határidő megérkezett, az élemedett korú főpap már a jászai sírbolttal cserélte volt fel a préposti széket.

Utána IV. JÁNOS (1429–1434.) következett,²⁾ kinek kormányidejét szintűgy mint az elődökét, a szomszéd bírtokosok kicsinyes ingerkedései, a feudális viszonyokkal szorosán összenőtt határvillongások s erőszakos támadások, és az ezek nyomán kifejlett jogkeresetek hosszú sora töltötték be, melyeknek egyhangú lefolyásából csak azt az egyet kívánjuk kiemelni, hogy a társulata javát szíven viselő derék rendfőnök minden lehetőt elkövetett, hogy jó végre vezesse a felmerült viszályos ügyeket.³⁾

Ennyi villongás és torzsalkodás után jól esik olvasnunk

A második részben részletes számításokat tesz gabnaárak alapján s műve egyáltalán kitűnő vezérfonal a mai árszámításokra. V. ö. **Thallóczy**, A kamara haszna 14. s köv. l

¹⁾ Az ide vonatkozó országbírói elhalasztó levél (datum Budae sexto die termini praenotati a. d. 1429.) a **jászóvári házi levéltárban**.

²⁾ Gecsey János abaujmegyei alispán nyomozó levele (datum in Garadna feria quarta proxima post festum beati Nicolai episcopi et confess. a. d. 1429.) a zsúppapáti bírtokon garázdálkodó esányi nemesek ellen, a **jászóvári házi levéltárban**.

³⁾ **Mallyo**, idézett mű 59. lap.

a prépost buzgalmáról, ki az érdeklott lakosok áldozatkész közreműködése mellett, 1430-ban az *alsómeczenzéfi* plébániának adott létet, oly feltétel alatt, hogy Alsó-Meczenzéf, mely eddigelé Felső-Meczenzéffel egy hitközséget képezett, jövőben is testvéries érzülettel támogassa egykori anyaegyházát a misemondó ruhák s egyéb templomi készletek beszerzésében, plébánosának ellátásához pedig nyolcz mérő rozsossal járúljon évenként. János prépost viszont azzal tanúsítá kedvezését a két hely lelkészei iránt, hogy a konvent beegyezésével a Rend ezen területi tizedjövedelmének felével adományozta meg őket. ¹⁾

A következő évben Isten egyházából a harcok mezejére szólította János prépostot a cseh hussziták által fenyegetett haza védelme. ²⁾ Jelen volt-e azonban ama diadalmas csatákban, melyekben a hős ROZGONYI Miklós össze meg összezúzta az árvák és táboriták rettenetes hadait? nem tudjuk; mert ezen adat mellékes érintése után csak azt hozzák tudomásunkra a hézagos történeti emlékek, hogy a *szomolnokiak* hasznukra kívánván fordítani a prépost távollétét, fegyveres kézzel rajta törtek a meczenzéfi birtokon s önhatalmukból vashámorokat állítottak fel annak területén. ³⁾

Azonfelül a *jászaiukat* is szenvedélyes forrongásban találta visszajövet prépostunk. Bántotta őket, hogy még mindig csak közönséges jobbágyoknak tekintetnek, és szelid önmegadás helyett napról-napra szilajabbak és makacsabbak lettek. A békétlenek zaja végre oly zivatarrá növekedett, hogy János prépost kénytelen volt az akkoriban olasz földön mulatozó ZSIGMOND királyhoz fordulni védelemért. Az agg fejedelem, ki félszázados uralkodásának második felében annyi

¹⁾ János prépost és a jászai konvent adománylevele (datum in festo beatarum undecim millium Virginum a. d. 1430.) a **jászóvári házi levéltárban**, I. l. 9. cs. 142. sz.

²⁾ ³⁾ György meczenzéfi gazdatiszt óvástétele a szepesti káptalan előtt (datum feria tertia proxima post festum beati Andreae a. d. 1431.) a **jászóvári házi levéltárban**.

kegyelemmel halmozá el a jászai prémontréieket, a prépost előterjesztéséből megértvén a helyzet veszélyeit, közvetlen személyes pártfogása alá vette a válságos körülmények közé jutott monostort. Együttal 1432. augusztushó 18-dikán levelet intézett BESSENYEY Pál tótországi bánhoz és PERÉNYI János marmarosi főispánhoz, melyben felhívja őket, hogy az ő, a király tisztségében hűségesen eljárni s a prépostságot összes jogai- és birtokaiban mindenki, de főleg a lázongó jászai tanács és jobbágnép ellen sértetlenül fenntartani törekedjenek.¹⁾

János prépost idejéből ezután nem hallunk többet, és csupán arról értesülünk, hogy az 1435. év elején a leleszi származású III. SZANISZLÓ (1435—1440.) intézte a monostor ügyeit, — bölcsen és erélyesen, mert *Szomolnok* és *Gölniczbánya* lakosai nem vonakodtak visszabocsátani a közelmúlt években hatalmukba ejtett érczolvasztó kemenczéket; mire ő azon szerződés megerősítésével válaszolt, mely bányanyitási jogot biztosított részükre a prépostság „*Fekete*“ nevű erdejében.²⁾ A jászai bányamívelés szempontjából viszont nem mellőzhetjük hallgatással e helytt azon nem épen érdeknélküli

¹⁾ „... cum Nos religiosum virum, dominum Johannem praepositum monasterii de Jazo et conventum loci eiusdem simul cum universis possessionibus, portionibusque et iuribus possessionariis, rebusque et bonis ejusdem monasterii justis, ut puta, et legitimis, in nostram regiam receperimus protectionem et tutelam specialem, viceque nostrae Majestatis personae, vestrae commiserimus tuitioni. Igitur vestrae fidelitati firmiter praecipimus et mandamus: quatenus amodo in antea praefatos d. Johannem praepositum et conventum in praescriptis possessionibus — — — contra quosvis illegitimos impetitores et signanter adversus judicem et juratos cives, caeterosque populos et jobbaciones dicti monasterii, qui, ut dicitur, spiritu ducti contumaciae, eidem domino praeposito et conventui in licitis et consuetis rebelles existerent, proteggere, tueri et defensare, ac indemniter manutenere debeatis nostrae Majestatis in persona et auctoritate, praesentibus vobis in hac parte attributa, justitiaque mediante, secus non facturi.“ **Jászovári házi levéltár.**

²⁾ **Mallyo**, idézett mű 62. lap.

körülményt, hogy ZSIGMOND király engedve SZANISZLÓ prépost kérésének, 1436. januárhó 24-dikén kiadott ünnepélyes szabadítéklevelével új erőt kölcsönzött a prépostság bányászati kiváltságainak. ¹⁾

Hasonlóan ZSIGMOND király és SZANISZLÓ prépost nevéhez fűződik a monostor erődde alakításának emléke is. A súlyos időviszonyok követelték ezt így. Ama sötét merények, melyeket a jászai jobbágyok és mások a rendtagok élete ellen szóttek, s melyeknek, mint ZSIGMOND egyik íratában olvassuk, többen áldozatul is estek, folytonos riadásban tartották a monostor lakóit. ²⁾ Biztos hajlékot ohajtának tehát emelni szá-

¹⁾ **Jászovári házi levéltár.** — „Úgy látszik — mond Wenzel a bányászat kritikai történetében, — hogy ez az 1436-ki privilegium kettős külön irányú példányban volt expedálva, mindkettő Szaniszló prépost kérésére s mindkettő a kelet ugyanazon napján. Zsigmond eme privilegiumának egyik példányát tette közzé **Fejér György** (Cod. Dipl. X. k. VII. r. 754. l.) s ebben csupán iv. Béla király 1255-ki kiváltságlevele foglaltatik. Ez Fejérrel, mint mondja, „ex archivo conventus Jaszow“ volt közölve. A másik példánynak két hitelesített másolata őriztetik az országos levéltár kincstári osztályában s ez i. Lajos királynak 1358-ki szabadalomlevelét tartalmazza, ugyanazon királynak 1364-ki megerősítő privilegiumával együtt.“ A sokérdemű tudós ezen bírálatos észrevételére a dolog fontosságánál fogva sietünk megjegyezni, hogy a jászovári házi levéltárban levő Zsigmond-féle kiváltságlevél csak Nagy-Lajosnak fentebb idézett privilegiumát foglalja magában, s úgy kezdő mint berekesztő sorai szóról-szóra megegyeznek azon részletekkel, melyeket Wenzel műve közül. A Fejér által közzétett példánynak levéltárunkban eddigelé mi nyomára sem akadtunk még.

²⁾ „Nos Sigismundus etc. memoriae commendamus — — quod fidelis noster venerabilis et religiosus Stanizlaus praepositus ecclesiae beati Joannis Bapt. de Jazow, nostrae Celsitudinis accedens conspectum, nobis exposuit in hunc modum: quomodo quidam praedecessores sui, praepositi scilicet dictae ecclesiae per quosdam malefactores, imo rebelles et contumaces jobagiones ipsius ecclesiae de Jaszow rabida acerbitate, diabolica instigante versutia seductos, propter carentiam fortalitii, in quo se ab insultibus talium malefactorum tutare et praeservare valuisent, in domibus dictae praepositurae crudeli nece interempti extitissent; propter quod formidaret et ipse Stanizlaus praepositus a simi-

mukra, melynek védő falai között háborítlanul élhessenek szent hivatásuk nagy és magasztos érdekeinek. Az építkezés az 1436-dik év tavaszán vette kezdetét. A *jászaiak* boszús érzellemmel szemlélték a tömör bástyák emelkedését, s hogy legalább késleltessék létesülésöket, ismételt ízben megtagadták a rájuk rótt kézimunka teljesítését. De ZSIGMOND király kérlelhetetlen szigora végre is megtörte a háborgó nép daczos szellemét, mire aztán az oltalom műve is szerencsésen befejeztetett. ¹⁾ Ez idő óta JÁSZÓVÁR-nak (*Castrum de Jászó*) kezdték nevezni az ekként megerősített, várdaszerű monostort.

libus malefactoribus et praesertim jobagionibus suis rebellibus et malignis, ac rabidis eorum invasionibus sibi consimile malum temporum in processu posse evenire, supplicans his expositis idem Stanizlaus praepositus Majestati nostrae humiliter et devote, ut sibi circa praemissa gratiosius de remedio dignaremur providere opportuno. Unde nos tum ad hujuscemodi humillimae supplicationis instantiam ipsius Stanizlai praepositi protervas rebelliones et rabidas insultationes quorumlibet, sibi forsitan adversari satagentium, et praesertim jobagionum suorum rebellium eo facilius elidere et conculcare, eoque tutius et liberius divinis obsequiis insistere et inhaerere valeat atque possit, eidem id gratiose duximus annuendum et concedendum, imo annuimus et concedimus, praesentium per vigorem: ut ipse Stanizlaus praepositus habitationem, seu domum suam et dictae suae praepositurae juxta suae voluntatis libitum opere lapideo, seu ligneo ad modum castrum . . . turribus, menis et propugnaculis pro personae propriae, rerum et bonorum suorum ac dictae suae ecclesiae uberiori tutela et defensione fulcire, et fortificari facere valcat, atque possit ex praesenti nostrae Majestatis annuentia et concessione speciali, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in Albaregali secundo die festi conversionis beati Pauli Apostoli, anno domini millesimo quadringetesimo tricesimo sexto. Regnorum nostrorum anno Hungariae etc. quadragesimo nono; Bohemiae decimo sexto; Romanorum vigesimo sexto; Imperii vero tertio.“ — **Jászóvári házi levéltár, I. l. X. cs. 169. sz.**

¹⁾ Zsigmond királynak a jászai tanácshoz intézett parancsa (datum in Albaregali in vigilia festi purificationis B. M. V. gloriosae a. d. 1436.), s a leleszi konventnek ugyanazon királyhoz adott jelentése (datum octavo die festi beatorum Simonis et Judae apostolorum a. d. 1436.) a **jászóvári házi levéltárban, I. l. X. cs. 170. 171. szsz.**

Az erre következett három (1437—39.) év folyamán SZANISZLÓ prépost oda irányozá összes tevékenységét, hogy elhárítsa azt a veszélyt, melylyel a tornai SÁFÁR-család garázda túlkapásai fenyegették a monostor csereháti birtokait. E végből egyetlen eszközt sem hagyott felhasználatlanul. Pereket folytatott, ellenmondott, óvásokat tett, majd jószerével egyezkedett. Igyekezete nem is maradt sikertelen. Míg élt, csonkítatlanul fenntartotta a monostor birtokainak épségét.¹⁾

SZANISZLÓ prépost élénk részt vett mozgalmas korának politikai eseményeiben is, és azon nagy országos párthoz tartozott, mely ZSIGMOND utódának, a ritka becsületességű ALBERT királynak halála után Lengyelország fiatal királyához, a lovagias és harcztvágyó I. ULÁSZLÓ-hoz csatlakozva, az oligarchia féktelenségétől nem kevésbbé, mint a hódításaiban telhetetlen ozmán mindinkább növekedő hatalmától fenyegetett ország védelmét első sorba helyezte és a haza érdekét bármely uralkodó családnak feléje (1440.).

Ámde SZANISZLÓ ezen hazafias pártállása újabb bajokat hozott a prépostságra. *Kassa* Habsburg-párti polgárai azon ürügy alatt, mintha ALBERT utószülött fiának, az időközben megkoronázott V. LÁSZLÓ-nak érdekeit védenék, egy jókora csapat élén („valida potentia“ mint az okmány mondja) Jászó ellen indultak, s magukhoz vonván a földesuraik ellen pártot ütni mindenkor kész jobbágyok egy részét s a meczenzéfi lakosokat, ostrom alá vették a monostort. A vívás több napig tartott; de roham roham után megtört az erős falakon; s ez volt oka annak, hogy a kudarcot vallott polgárok és haszonleső czimboráik boszújokban a prépostság birtokaira

¹⁾ **Mallyo**, idézett mű 66. l. — A tornai Sáfár-család ezen időtáiban érte el virágzása tetőpontját. Sáfár István és fia Szilveszter nevezetes szerepet játszottak a közéletben. Azon decretális nemések sorában foglaltak helyet, kik az ország védelmére jobbágyaik arányában zászlóaljakat szervezni tartoztak. Az ő hadilletékük egy nyolczad bandériumból, vagyis ötven lovas katonából állott. V. ö. **Horváth**, Magyarország történelme, II. köt. 501. l.

vetették magukat, felzsákmányolva mindent, a mi csak kezök ügyébe esett.

A prépost azonban, mint láttuk, nem volt az az ember, aki ilyesmit egykönnyen eltűrt vagy engedett volna, ha mindjárt egy hatalmas párt állott is a sajátlag ellene intézett támadás megett. Haladóktalanul útra kelt Buda felé, hogy a kalózok példás megfenyítését kérje a királytól. ULÁSZLÓ különben is nehezen viselve a zavarokat, melyeket a most már az országba behívott cseh zsoldosokkal is szövetkezett kassai polgárok Abaúj-vármegye felső részeiben támasztottak, PALÓCZY LÁSZLÓ-t és SIMON-t, PELSÓCZY (BEBEK) IMRÉ-t, MIKLÓS-t és TORNAY (SÁFÁR) SZILVESZTER-t szeptember közepétáján Jászó oltalmára küldötte, meghagyván egyúttal nekik, hogy a szertefutott hűtelen jászai és mecenzéfi jobbágyokat, bárhol találják is őket, börtönbe vessék s elkobzandó javaikból a prépostságnak okozott károkat pontosan megtérítsék.¹⁾

És ez az utósó adat, mely SZANISZLÓ kormányidejéből emlékeinkben írva maradt. A halál nem sokára kioltotta a szilárd, bátorlelkű rendfőnök életét, előestéjén ama végtelen gyásznak, mely egész súlyával a prépostságra nehezedett.

¹⁾ „— unde nos nolentes talismodi perniciosum nefas praemissorum jobagionum ipsius Stanislai praepositi contra eundem dominum per eos patratum simpliciter pertransire: igitur fidelitati vestrae firmiter praecipiens mandamus, quatenus habita praesentium notitia, memoratos jobagiones . . rebelles et infideles ubicunque locorum . . reperire poteritis, in personis detinere, ita, ut poena eorum ceteris, similia contra dominos suos attentantibus cedat in exemplum, corrigere et punire, resque et bona eorum auferre, de eisdemque praemissa dampna . . ipsi praeposito . . refundere, recuperare; ipsum autem Stanislauum praepositum in ipsa sua praepositura contra quoslibet illegitimos impetitores et signanter adversus rebelles cives et hospites cassovienses protegere, tueri, defensare ac manutenere debeatis nostrae majestatis regiae in persona et auctoritate, vobis harum serie specialiter attributa mediante. Datum Budae die dominica proxima post festum nativitatis B. M. V. a. d. 1440.“ *Jászóvári házi levéltár*, I. l. XI. cs. 209. sz. — V. ö. Horváth, Magyarország történelme, II. k. 544. l.

IV.

SZANISZLÓ prépostot BIRÓ LUKÁCS váltotta fel a kormányon. Nemes család sarjadéka. Fivére volt BIRÓ Jánosnak, SZÉKELY Tamás aurániai perjel nagyidai várparancsnokának. Kitűnik ez azon megbízó levélből, melylyel HUNYADY János, mint országkormányzó, Tornavarába küldötte a vitéz férfiút, hogy elégtételt vegyen SÁFÁR Szilvesztertől, ki a rablást hősi dicsőségnek tartva, úton útfélen fosztogatta a monostor jobbágyait (1450.) ¹⁾

LUKÁCS prépostban kormányra termett főnököt nyertek a rendtagok. Gondos, körültekintő, munkás, mások baja iránt fogékony, ²⁾ határozott és következetes volt minden tetteiben. Csakhogy a körülmények nem kedveztek neki, — ellenére voltak folyton folyvást, szakadatlanúl. Harmincegy évi (1440—1471.) kormánya alatt alig ismerte a zavartalan béke napjait. A még egyre tartó trónküzdelmek s a végzetszerű várnai csata után mutatkozó anarchikus törekvések, melyek végfelbomlással fenyegették a társadalmi rendet, újból felszabadíták az eddig annyira-mennyire visszatartott ellenséges elemeket. ³⁾ Heves, a prépostság birtokainak elfoglalására irányzott mozgalom indult meg mindenfelől.

SÁFÁR Szilveszter eljárását fentebb már jellemeztük. E helytt még azt kell elmondanunk róla, hogy 1445-ben hatalmába ejtván a monostor Bódva-parti erdejét s itt levő vas-hámorait a sugói pusztával együtt, az ellenszegülő munkáso-

¹⁾ **Mallo**, idézett mű, 68. j. l.

²⁾ Így p. 1454-ben testvéri készséggel siet István nagyváradi hegyfoki prépost segedelmére, hogy az ezen prépostsághoz tartozó Farnos és Vernytl helységeket Balázs szentjobbi apát támadásai ellen megoltalmazza. **Nátafalussy**, A nagyváradi-hegyfoki prépostság története, 25. l.

³⁾ Lásd ezen szomorú, zavarral telt, háborgó kor mesteri rajzát Vitéz János nagyváradi püspöknek Pál főespereshez írt levelében. **Fraknoi**, Vitéz János élete, 26. l.

kat fogságba hurczolta s ott annyira elgyötörte, hogy mire szabadon bocsáttattak, egytől egyiglen belehaltak az embertelen kinzásokba. ¹⁾ És PERÉNYI János, ugyanaz, kinek ZSIGMOND király 1432-ben oltalmába ajánlotta a prépostság ügyeit, nem ellenzé, hogy VITHÁN István, füzéri várkapitány, a monostor *Zsúp-Apáti* nevű helységéből ennek minden marháját és egyéb ingatlanait az ő birtokához tartozó ama várba el ne vesse (1448.) ²⁾ Midőn pedig GISKRA rabló hadai a konvent tagjait prépostjokkal együtt a monostorból kivetették és ezek hajléktalanul bolyongtak szanaszét az országban: előállottak a szomolnokiak s rosszal fizetve a jót, melylyel SZANISZLÓ prépost őket még csak nem rég is elárasztotta, elfoglalták a határos *Bodokafő*-erdőt s azt mint sajátjokat a stoósi birtokkal egyesítették (1448.) ³⁾

De a szerencsétlenségek sora még evvel sem ért véget. A csehek mértéket és kiméletet nem ismerő pusztítási dühét a tájakon megfélemezendő, buzitai MAGYAR Balázs, Felső-Magyarország kapitánya, azon hős, kit ISTVÁNFY bizonyítása szerint, MÁTYÁS király közvitéből a legmagasabb katonai rangra emelt és dúsgazdaggá tett, ⁴⁾ az általa és vezértársai, ROZGONYI Sebestyén és HÉDERVÁRY László egri püspök által 1458-ban visszafoglalt, ⁵⁾ de a hosszas, véres ostrom alatt romhalommá lett monostort saját költségén felépítette s újonnan erősséggé alakította át. Csakhogy ennek fejében ő és fia, MAGYAR Kelemen, a monostort összes javaival együtt több

¹⁾ Jászóvári házi levéltár, I. lajstrom, XI. csomó, 210. szám.

²⁾ Tibay László és pinezi János Pál abaújmegyei alispánok nyomozó írata (datum in Felső-Méra feria IV. post festum B. Agathae V. a. d. 1448.) a jászóvári házi levéltárban.

³⁾ Péter jászóvári rendtag tiltakozása a leleszi konvent előtt (datum feria II. prox. ante festum ad vincula b. Petri apostoli, a. d. 1448.) a jászóvári házi levéltárban, I. lajstrom, XI. csomó, 211. szám.

⁴⁾ *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV.* I. könyv, 4. l. (Kölni kiadás 1724.)

⁵⁾ Horváth, Magyarország történelme, III. kötet, 83. l.

éven át bírták és jövedelmeit húzták, mint ezt az utóbbi egy, a meczenzéfi lakosok közt támadt pörben 1476. okt. 16. ön-maga beismerte.¹⁾ Végre 1464-ben GISKRA önként meghó-dolván MÁTYÁS királynak, s így a cseh lázadás inkább meg-szűnván, semmint legyőzetván, a jászóvári prémontréiek bírtó-kaikba visszahelyeztettek, sőt hogy feldúlt jószágaitak rendbe hozhassák, az örök emléken maradt nagy király a *hontme-gyei kamarajövedelmeket* (öt telek után egy arany) 1465-ben egy évre nekik engedé át.²⁾

LUKÁCS prépost ekkor még életben volt. Erős lelkét nem csüggeszték el a szenvedett csapások. Nemcsak férfias kitartással és Isten rendeleteibe helyezett megnyugvással tűrte a száműzetés szomorú, kinteljes napjait, hanem egy-szersmind bízva ügyének igazságában, megkísérlette a jog-védekezés minden nemét, hogy visszakiűzdje a monostor el-idegenített jószágait. E mellett lelkiismeretes buzgalommal tel-jesíté az állásával egybekötött egyházi kötelmeket is. 1450-ben jelenvolt az Esztergomban tartott nemzeti zsinaton,³⁾ és számba nem véve szűken folyó jövedelmeit, vonakodás nélkül fizette meg azon összeget,⁴⁾ melylyel a hazai történelemben mo-numentális egyház-műépítészeti alkotásairól magasztalt SZÉCHY

¹⁾ **Fuchshoffer-Czinár**, Monasterologia, II. k. 27. l. — **Rupp**, Ma-gyarország helyrajzi története, II. kötet, 134. lap. — Ezen időben tör-tént, mint Márton prépostnak 1492-ről fennmaradt tiltakozása tanú-sítja, hogy kércsi Gobis Mihály, az országos levéltár polgári állású jegyzője visszaélve a kezeiben lévő pecséttel, az akkori zavaros állapo-tokat arra használta fel, hogy egy koholt fassionalis és beiktatási írat alapján a prépostság Abaúj-vármegyében fekvő Kércs nevű bírtokát magának és testvérének adományoztatta. **Jászóvári házi levéltár**, I. la.j. XII. cs. 257. szám.

²⁾ **Jászóvári házi levéltár**, I. lajstrom, XI. csomó, 221. szám.

³⁾ A meghívó levél, mely a magyarországi prémontréi rendkerület főapáti általános helyettesének, Szaniszló leleszi prépostnak is szól, **Schmitth-nél**: Episcopi Agrienses, II. k. 36. l.

⁴⁾ „— qui ad reparationem Basilicae suam quoque symbolam contulit.“ **Mallyo**, idézett mű 70. l.

Dénes bibornok-érsek, ¹⁾ az esztergomi székesegyház megújításának költségeire, a fennhatósága alatt álló javadalmas papokat, szentszéki felhatalmazás alapján megadóztatá, jövedelmök tizedrészét követelvén tőlök. ²⁾ — Amint aztán annyi hányattatás után monostorát MÁTYÁS király rendeletéből visszanyerte, a balsors iskolájában kiképzett gyakorlati értelemmel és rendületlen erélye lángoló hevével vette kezébe az összevisszakuszált birtokügyek rendezését, és czélszerű intézkedései által a prépostság újjá alkotója lett.

Utána BERTALAN prépost (1472—1479.) következett, ki avval kívánta nyomát hagyni buzgalmának, hogy a Rend és Szepsi között már-már egy évszázad óta huzódó viszályos ügyet, mely annyi esengés, annyi utánjárás daczára, hihetőleg a hatalmas ROZGONYI-ak pártfogása miatt, a hazai bíróságok által törvényesen még mindekkoráig el nem döntetett, 1473-ban ismét a római curia elé vitte; felterjesztésében azoknak jellemezvén a szépsieket, kik megvetve, kigunyolva az ötvennyolcz év előtt ellenök hozott ítéletet, nemcsak bünbánatot nem tartottak, hanem lelkek üdvösségével semmit sem törődve, az anyaszentegyház kebelébe visszatérni sem kívánnak.

Ennek következtében IV. SIXTUS pápa, MIHÁLY milkoviai püspököt és az esztergomi érsek helyettesét felhatalmazta, hogy a szépsiek ellen a Stibor egri püspök által 1415-ben hozott ítélet alapján törvényesen felléphessen, s ha azok átkodottságukban még ezután is megmaradnának, ellenök a nagyobb kiközösítési ítéletet kimondhassa és végrehajthassa. MIHÁLY püspök a rábízott tisztszen eljárván, minthogy a szépsiek az elégtételt ezúttal is megtagadták, ezen ítéletet kimon-

¹⁾ Péterffy, Sacra Concilia Hung. I. k. 190. l. — Schmitth, Episcopi Agrienses, II. k. 49. l. — Memoria Basilicae Strigoniensis, 5. l. — Ipolyi, Veresmarty Mihály élete (Budapest, 1875.) 652. l.

²⁾ V. ö. a kivetett összegre vonatkozólag v. Miklós pápának 1449. febr. 15. kelt íratát Török-nél: Magyarország primásai, II. k. 61. s köv. ll.; azonkívül Fraknoi, A szekszárdi apátság története (Budapest, 1879.) 26. lap.

dotta, a kihirdetés és végrehajtás iránt következőleg intézkedvén: „Minden egyházi vagy szerzetes rendből való férfiú, kit a kiközösítési ítélet kihirdetésére BERTALAN prépost megkeresni talál, azt minden tétova nélkül hirdesse ki s a kihirdetésnél következőleg járjon el: azon harmincz nap lefolyása alatt, mely a szépsieknak engedtetik, hogy az egyház közösségébe visszatérjenek, minden vásár- és ünnepnapon a szépsieket, az ördögök elűzése végett, kiktől ezek megszállva vannak, szentelt vízzel hintse be, s e közben e responsoriumot: „*Revelabunt coeli iniquitatem Judae*“ (Judás bűnét nyilvánossá teszik az egek), és e zsoltárt: „*Deus laudem meam ne tacueris*“ (Ne mellőzd hallgatással dicséretemet oh Isten!), a karverssel: „*Media vita in morte sumus*“ (Életdelén halálra válunk), énekeltesse el, s hogy a bíró és esküdtek s más egyéb személyek annál készségesebben térjenek az engedelmességre, házaik vagy lakásaik felé három-három követ dobjon, azon örök elátkozás jeléül, melylyel Isten Dathánt, Corét és Abiront sújtotta. Ha a harmincz nap elteltével sem tértek vissza az anyaszentegyház kebelébe, hanem megmaradtak szívök keménységében, először tiz, azután hat nap engedtessek nekik újra, melyek folytatában minden társalgástól, másokkal való érintkezéstől, látogatásoktól és szolgálattételtől eltiltva legyenek. Végül még egész tiz napot kell hagyni nekik, s ezek elteltével, előrebecsáttatván a szokásos kánoni intelmek, az egyházból kiközösíttessenek, s ilyenekül nyilvánosan kihirdettesenek, azontúl minden keresztény hívek által kerülendőek levén. Minden templom, melybe ezen kiközösítettek netalán betérnének, ez által tilalom alá esik, mely tilalom tartama alatt, a keresztség- és töredelem szentségének mindnyájukra nézve, az oltárszentségének pedig a betegekre nézve való kivételével, a többi szentségek azon helyeken senkinek ki ne szolgáltatassanak, az egybekelés egyházi szertartás nélkül történjék s a halottak egyházi temetésben ne részesüljenek.“¹⁾

¹⁾ Malljo, id. mű, 70. 71. ll. — Danielik, A Prémontréiek, 318. s köv. ll.

De még ennek a kemény, földig sújtó ítéletnek sem volt hatása. A prépostság feltorlódott sérelmei ezúttal sem nyertek orvoslatot, valamint nem hét évvel utóbb sem, midőn pedig a ROZGONYI-testvérek, LÁSZLÓ, OSVÁT és ISTVÁN, kezezséget vállaltak az iránt, hogy a szepsiek inntentúl már eleget fognak tenni a szerződésileg rájuk háramló kötelezettségnek (1480.) ¹⁾ A dolgok ezen állásában Bertalan utóda, v. JÁNOS prépost (1479—1485.) félretéve minden kiméletet, a hosszas és veszedelmes pörlekedésnek azzal vetett véget, hogy 1482-ben visszavette ama szőlőhegyet és szántóföldeket, melyektől a szepsiek a kikötött évi járadékot megfizetni állandóan vonakodtak, s azok bírtokába törvényesen bevezetteté a Rendet. A száz év óta elmaradt haszonbér megtérítése a szepsiektől nem követeltetett. ²⁾

JÁNOS prépost, kiről inént emlékezünk, a történelmileg nevezetes MÓRÉ-családból származott s MÁTYÁS király kincstartója volt. ³⁾ Idejének nagy részét, távol Jászótól, a királyi udvarban töltötte; a monostor belső ügyeivel nem sokat törődött, habár lépten-nyomon megtámadott javainak oltalmazása körül, kivált eleinte, buzgalommal működött, ellene mondván SZAPOLYAY Imre szepesi grófnak, sőt magának MÁTYÁS királynak is, kik 1479-ben némi foglalásokat tettek a

¹⁾ Mátyás király bizonyáglevele (datum Budae die dominica proxima post festum sanctissimi corporis Christi, anno 1480.) a **jászovári házi levéltárban**.

²⁾ Báthory István országbíró itélőlevele (datum Budae secundo die festi visitationis B. Mariae Virginis, a. dni 1482.) a **jászovári házi levéltárban**. — A statutio Karácsonyi Pál kir. curiai jegyző, s Hannik László budai kanonok közbejöttével történt.

³⁾ „Venerabilis Johannes More Thavernicus noster — így czímezi őt Mátyás király fentebb idézett bizonyáglevelében — Praepositus Ecclesiae de Jaszow.“ János prépost neve eddig ki volt feledve a kir. kincstartók sorából. Hivatalát valószínűleg 1480—1485. viselte; mert 1479-ben még Dóczy Orbán egri püspök, 1486-ban pedig már berzenczei Bornemisza János kezelte a pénzügyeket. V. ö. **Thallóczy**. A kamara haszna, 224. l.

prépostság területén. ¹⁾ Ama körülmény, hogy csaknem folytonos távolléte alatt VÁRADY János budai kanonok s nem a Rend gazdasági felügyelője igazgatta a monostor anyagi ügyeit, ²⁾ azt sejteti velünk, hogy ő valószínűleg nem a rendtagok közül választott prépost, hanem inkább csupán a javadalom birtokosa (praepositus commendatarius) volt. Megerősíteni látszik e feltevést azon általánosan ismert tény, hogy MÁTYÁS király, ki közmondássá lett igazságszeretete mellett is, nem egy csorbát ejtett az egyháziak kiváltságos helyzetén, ³⁾ figyelmen kívül hagyva a szerzetes intézmény szabályait és szellemét, a tekintélyesebb, jól javadalmazott monostorok élére rendszerint nem szerzeteseket, hanem úgynevezett világi papokat helyezett, ekként kívánván megjutalmazni udvari káplánjai, kincstartói, kancellárjai és követeinek érdemeit, fáradságait avagy költségeit. ⁴⁾

Egyébiránt János prépost nem sokáig bírta a monostor javait; az 1485. év vége felé önként visszavonult a kormány rudjától. Lemondása után a rendtagok választása MÁRTON prépostra esett (1486—1497.) ⁵⁾, kit Jászó jelesebb főpapjainak sorában említ a történelem. Élénk vallásos kötelesség-érzet és hő vágy volt benne boldogítani a gondviselése alá jutott testületet. Öntudatos erővel és tervszerűleg haladott kitűzött célja felé. Első és legfőbb teendője volt új életre keltetni az előde alatt hanyatlásnak indult házi fegyelmet, ⁶⁾

¹⁾ A gúti Ország Mihály nádor által kiállított ellenmondó nyilatkozat (dat. Budae feria quarta post festum B. Andreae apostoli, a. d. 1479.) a **jászóvári házi levéltárban**.

²⁾ **Mallyo** kézírata 71. lap.

³⁾ **Fraknói**, Vitéz János élete, 208. lap.

⁴⁾ **Fraknói**, A szekszárdi apátság története, 27. lap.

⁵⁾ „Anno 1486. per resignationem Joannis de More Tavernici regii et Praepositi Jaszoviensis, Martinus canonice electus florere coepit.“ **Mallyo**, idézett mű, 73. lap.

⁶⁾ VI. SÁNDOR pápának 1492. aug. 27. kelt s a mislyei és szépesi prépostokhoz intézett levele, melyben bizonyos **Ferencz** nevű szerze-

s visszaszerezni az időközben hűtlenül elidegenített bírtokrészeket.¹⁾ Azután a jövedelem emelésére fordította gondjait. Új segédforrásokat nyitott s Jászó-Újfaluban négy jobbágYTELEKKEL gyarapította a prépostság bírtokait.²⁾ Majd sejtő szemekkel előrelátván a veszélyeket, melyek a kincs- és hatalomsovár oligarchák versenyei által felidézett pártküzdelmek között, már a közel jövőben érni fogják a bírtokos szerzetesrendeket, akként vélte biztosítani a prépostság érdekeit, hogy összeírván összes bírtokait és kiváltságait, azok megerősítését kérte s 1494. májushó 24-dikén ünnepélyes, törvényes adományozás alakjában meg is nyerte, az iránta kedvezően hangolt királytól.³⁾ Mindenre kiterjedő tevékenysége az országos levéltár ügykezelése körül is mély nyomokat hagyott maga után, — ő léptetvén életbe azon czélszerű intézkedést, hogy ezután a bejelentett óvástételek, örökbevallások és más szóbeli előterjesztések, a konvent okleveles kiadványain kívül, még a hiteles hely jegyzőkönyvébe is felvéssenek (1486.)⁴⁾

Életének két utolsó évében abban látjuk fáradozni a

test említ, ki nem akarván simúlui a Márton prépost által szigorúan kezelt fenytékhez, önkényesen odahagyta a monostort. **Jászóvári házi levéltár.**

¹⁾ VI. SÁNDOR pápának 1492. szept. 8. a mislyei és szepesi prépostokhoz adott bullája, melyben meghagyja nekik, hogy Márton prépostnak segédkezet nyújtva, a szepesi János deák s más egyházi és világi férfiak által elsajátított ingó és ingatlan javakat, a prépostságnak visszaszerezni törekedjenek. **Jászóvári házi levéltár.**

²⁾ A Márton prépost és VASVÁRY János között 1492-ben létrejött adásvevési szerződés a **jászóvári házi levéltárban.**

³⁾ II. ULÁSZLÓ adománylevele (datum per manus reverendi in Xto patris, domini Thomae eppi Jaurienensis et electi Agriensis ecclesiarum, aulae nostrae summi et secretarii cancellarii, Cassoviae vigesima quarta die mensis may, a. d. 1494.) a **jászóvári házi levéltárban.**

⁴⁾ Az alatta készült illetén első jegyzőkönyv, az országos levéltárban **A** betűvel van megjelölve, melyről az ezen dologban jártas **Mallyo** megjegyzi, hogy az országban nem látott egyet sem, mely ennél akár régibb, akár pedig gazdagabb és világosabb lett volna.

fennkölt szellemű főpapot, hogy helyreállítsa azt a szívélyes viszonyt, mely a prépostságot hosszabb időn át a *kéri*¹⁾ és az ötven év óta Stoószon is bírtokos *lethon(látó)kövi karthausiakhoz* fűzte,²⁾ s melyet az utóbbiak avval zavartak meg, hogy közös erővel közös célra működve, magukhoz rántották a prépostság alsómecczenzéfi érczmalmaít (1495.)³⁾ De amit oly hön ohajtott, s oly buzgón előkészített, nem ment teljesedésbe. A karthausiak nem engedtek. Erre aztán MÁRTON prépost is lemondva a békés kiegyenlítésnek még csak gondolatáról is, a nádori törvénszék elé vitte a viszályos ügyet,⁴⁾ mely több éven át folytonos hullámlzásban tartotta a felingerült kedélyeket,⁵⁾ mígnem JODOK látókövi perjel, be sem várva

¹⁾ A karthausiak *kéri* kolostora, melynek tudtommal még csak nevét sem említi a magyarországi egyház-történelem, a mon-dott helység és Szántó város között feküdt. Omladékaít **Mallyo** még látta a múlt század vége felé. Ugyancsak ő jegyezte fel, hogy e kolostort a templomos lovagrend telephelyének tartotta a nép; de az idevonatkozó okirat eme szavai: „*fratres heremitae ordinis carthusianorum in clauistro de Kér degentes*“ határozottan megdöntik e véleményt.

²⁾ **Rupp**, Magyarország helyrajzi története, II. 212. lap.

³⁾ Gagyí Horváth János és Kápolnay Zsigmond abaúj-megyei alispánok, nemkülönbén Bakthay István szolgabíró bizonyág-levéle (datum in Garadna feria quarta proxima ante festum visitationis Bnae V. M. a. d. 1495.) a **jászóvári házi levéltárban**.

⁴⁾ Szapolyay István nádor idézőlevele „ad octavas festi b. Georgii Martyris, currentis anni 1496.“ a **jászóvári házi levéltárban**.

⁵⁾ Sőt nem egyszer még a mérséklet határait is túllépték az érdeklött felek. Így András látókövi perjel 1497-ben arról panaszkodik a nádornál, hogy a jászai prépost várnagya, ura rendeletéből vámot vetett a karthausiak borszállítmányára. A következő évben pedig a miatt fogja perbe Márton utódát, Domonkos prépostot, hogy ez a zárda raktárából ötszáz darab vasrudat (lamina), melyeknek száz arany forint értéket tulajdonít, emberei által erőszakosan Jászóra vitetett. De 1498-ban viszont már Domonkos prépost indít ellene vingárti Geréb Péter ország-bíró előtt kártalanítási igénypört a monostor erdeinek pusztítása miatt. Az erőszakos kornak szelleme, fájdalom, az egyháziakat sem hagyta érintetlenül! **Mallyo**, id. mű 78. „.

a hozzadalmas pör végét, 1502-ben önként visszaadott mindent, mit ANDRÁS perjel hét évvel azelőtt hatalmába ejtett. ¹⁾

MÁRTON prépost közvetlen utódai *somlyai* BÁTHORY DOMONKOS és *csáholymonostori* CSÁHOLY GÁSPÁR, — főrangú család ivadéka mindkettő, ²⁾ — rövid ideig vezették a monostor ügyeit. Az előbbi mindössze csak négy (1497—1501.), az utóbbi viszont alig két évig (1502—1503.) ült Jászó főpapi székén. Mindenesetre sokkal rövidebb időszak, semhogy mélyreható tevékenység s nagyobb mérvű alkotások által megörökíthették volna nevüket. Elég dolgot adott nekik, úgy látszik az is, ha birtokaikat megvédheték a főuri szomszédok és *Kassa* város meg-megújuló támadásai ellen. ³⁾ Mindazáltal DOMONKOS prépost kormányérdemeinek magasztalására annyit még is feljegyeztek a rendi évkönyvek, hogy nemcsak a monostor anyagi érdekeit karolta fel a Báthoryak ismert erélyével, hanem szent áhitatában az örökkévaló iránt, szintűgy mint nagynevű rokona, MIKLÓS váci püspök, Isten egyházainak

¹⁾ Csáholy Gáspár jászóvári prépost biznyságlevele (datum coram capitulo b. Martini de scepus feria quinta post festum B. Margarethae V. et M. a. d. 1502.) a **jászóvári házi levéltárban**.

²⁾ Wagner Károly (Collect. gen. hist. ill. Hung. fam. I. 33.) Domonkos prépost származásáról ezeket írja: „Alterius Bathoreorum rami author . . . fuit Stanislaus, a quo posterí modo Szaniszlóffy, modo Báthory de Somlyó nominati sunt . . . Huius filius Stephanus II. fuit, anno 1422. Vice-Vayvoda Transylvaniae, et 1458. dapiferis Regiis praefectus fuit. Octo liberos progeniit, e quibus Dominicus candidum Praemonstratensium ordinem ingressus, Praepositurae S. Joannis Bapt. de Jászow praefuit.“ L. még **Nagy Iván**, Magyarország nemes családjai, I. 220. — A Csáholy-család a Kátha nemzetségből ágazott ki. Prépostunk Cs. Miklósnak Mária nevű nejétől való fia volt. **Wagner**, Mss. LXX: 228. — **Szirmay**, Szathmár vármegye ismertetése, II. 110. — **Nagy Iván**, id. mű III. 61. s köv. ll. — A család egyik kitűnő tagja, Cs. Ferencz, kevéssel utóbb csanádi püspök volt és a mohácsi vérmézőn lelte halálát. **Szalay**, Magyarország története, III. 568. 630. ll.

³⁾ L. egyebek közt a Domonkos prépost által 1500-ban Kassa város ellen a jászómindszenti erdőség egy részének lefoglalása miatt indított pör írományait a **jászóvári házi levéltárban**.

külfényére is sokat áldozott. Így öltözteti új díszbe s látja el többrendbeli drága öltöny- és edénynyel a préposti templomot; ¹⁾ így hozza létre a *debrődi* tölgyerdő sűrűjében a sz. LÁSZLÓ tiszteletére emelt kápolnát, ama forrás fölött, melyet, mint a néphagyomány tartja, a hosszas hadmenetekben eltikkadt katonái szomjának enyhítésére, a csodatevő erővel megáldott nagy király fakasztott második Mózesként. ²⁾

CsÁHOLY GÁSPÁR-t VAJAY LÁSZLÓ nikodémiai czimzetes püspök és egri nagyprépost váltotta fel a kormányon, ³⁾ ki, mint pénztári pótlékot, II. ULÁSZLÓ királytól nyerte a jászóvári prépostságot, ellenére azon országos határozatoknak, melyek korlátokat kívántak vonni a mind nagyobb mérveket öltött és a szerzetesek életére fölötte kártékonyan hatott commenda-adományozás elé ⁴⁾, s e végből rendelék, hogy a mód nélkül rosszul kormányzott szerzetes apátságok és prépostságok a világi papság kezéből visszavétetvén, az alapítók által kitűzött czélokra fordíttassanak. ⁵⁾

¹⁾ Mindezekből csak egyetlen egy emlék maradt fenn, a jászó-mindszenti harang, mely koronája körül e felíratot viseli: **JHS. XTUS. REX. venit. in. pace. DEUS. HOMO. FACTUS. EST. 1501.**

²⁾ **Danielik**, A Prémontréiek, 129. l. — A kápolna, melynek romjairól Abaúj-vármegyére festői kilátás nyílik, népes bucsújáratookról volt híres egykoron. A forrás maig megvan, és jelenleg is Sz.-László-forrásnak hívja a hagyományaihoz kegyelettel ragaszkodó nép.

³⁾ **Fuchshoffer-Czinár**, Monasteriologia, II. k. 27. l. — **Budai** Polgári Lexikona, III. r. 359. l.

⁴⁾ *Commenda* alatt a pápai vagy királyi adományozásnak azon neme értendő, mely által a szerzetes apátságok és prépostságok magas állású vagy kedvelt egyházi személyek gondviselésére bíztattak, tulajdonképen az illetők e szép cím alatt a jövedelmek élvezetébe behelyeztettek. A commendatarius apátok és prépostok a jószágokat a testülettől függetlenül igazgatták, a belső fenytéket helyettesekre vagy perjelekre bízák, a rendházakat vagy igen ritkán vagy épen sohasem látogatták meg, mi által a fegyelmetlenség tárt kaput talált a beözönlésre.

⁵⁾ 1498. LVIII., 1500. XXXII., 1504. XXVII., a korábbi időkben: 1445. XIV., 1447. LVII., s 1458. LVIII. tczcz. — V. ö. **Kovachich**, Codex juris decretalis Ecclesiae Hungaricae, I. 235—237. II.

LÁSZLÓ prépost idejéből (1504—1508.) különben egyetlen adat sem szól felénk. Halála után, mely az 1508. év tavaszán lepte meg az ünnepelt főpapot, II. ULÁSZLÓ, ki minduntalan sérelemmel illette a szerzetesrendek ősi jogainak védelmére alkotott törvényeket, vagy inkább megsértették vele azok, kiknek érdekében állott, — a helyett, hogy az 1507. XIII. tcz. értelmében a szabadon választó rendtagokra bízta volna a *rendfőnök kijelölését, avval tetőzte be a királyi kegyúri jog gyakorlása körül tanúsított önkényes eljárását*, hogy SZAKMÁRY GYÖRGY pécsi püspök és főkancellár felügyelete alá helyezte a monostort, magát a királyi kegyúri jogot is neki és Kassa városának engedvén át, azon kötelezettség mellett, hogy az általok kinevezendő prépostok a rendi ruha felvételével a testületi élet kötelékébe lépjenek, az istentiszteleti s hiteles helyi teendők végzésére rendtagokat kellő számmal tartsanak s a prépostság javainak hűséges gondját viseljék. ¹⁾

A monostor lakói fájdalmas érzettel ugyan, de minden ellenmondás nélkül fogadták a fejedelem sérelmes intézkedését, mely mindazáltal csak hét év múlva nyerhetett foganatot. BAKOCS TAMÁS esztergomi bibornok-érsek ugyanis, lihetőleg azért, hogy kétségesse tegye a püspök és város újdön jogát, mely amennyiben az egyházi felügyeletre vonatkozott, a primás hatáskörébe ütközött, 1508. júniushó 17-dik napján, a Rend egyik kiváló tagját, PÁL jászai plébánost és a szép-művészetek mesterét ültette önhatalmilag az üresedésbe jött préposti székre, hozzá adott levelében avval kecsegtetvén magát, hogy előnyösen ismert tulajdonainak hasznát fogja látni a prépostság. ²⁾

A bibornok nem is csalódott reményében; — választása

¹⁾ Jászóvári házi levéltár (datum Budae in festo Ascensionis Domini, a. 1508.) II. lajstrom, XIV. csomó, 255. sz. — Fuchshoffer-Czinár, Monasteriologia, II. k. 27. l.

²⁾ Jászóvári házi levéltár, II. lajstrom, XIV. csomó, 256. sz.

valóban szerencsés volt. Mert mindaz, mit v. PÁL (Paulus de Jasovia) prépostról (1508—1515.) írva hagytak az évlapok, mély vallásos érzelmet, fedhetetlen jellemet, bölcs önmérsékletet s nem mindennapi ügyességet tanúsít. Őszinte lelkesedéssel levén eltelve a társulat magasabb érdekei iránt, minden más előtt azon munkált, hogy szemben ama vészterhes áramlattal, mely a züllött egyházi és társadalmi viszonyok corrosiv hatása alatt Európa-szerte a romlás örvénye felé sodorta az emberiség üdvére egykor oly dúsan sarjazott szerzetes intézményt, csorbíthatlanul fenntartsa azon életteljes szellemet, mely annyi századon át erőt, tekintélyt és művelődési alapot adott a testületnek. Törekvésén Isten áldása feküdt. Buzgalma új életre s cselekvésre serkentette a Rend tagjait, kik közül főként három közvetlen utódának életszentsége s nagy hatású tettei messzebb körbe is vetettek világot.¹⁾

Ép' ily sikerrel küzdött az anyagi érdekek mellett is, ismételt ízben megghiúsítva SZAPOLYAY János erdélyi vajda és ROZGONYI István jogtalan beavatkozásait, s az ország teljes felforgatását célzó pórlázadás veszélyei között minden bajtól megóva a régi határaiban helyreállított prépostságot.²⁾ Azzal pedig, hogy JÁSZAI Boldizsár esztergom-egyházmegyei áldozópapot, úgy szólván sírja szélén, a városi polgárok összes jogainak osztályrészesévé tette, viszonzásúl ama buzgóságáért, melynél fogva a jászai plébánia templomában levő *szent-Anna-oltárnokságot* adományaival gazdagította, — kifejezést ohajtott adni nemcsak méltánylásának a vallásos jótékonyság, hanem egyszersmind kegyeletének is azon egyház iránt, melynek lelkipásztora volt oly sok éven át.³⁾

PÁL prépost az 1515. év októberhavában fejezte be

¹⁾ *Jászovári országos levéltár*, C. jegyzőkönyv — *Mallyo* kézírata, 79., 80. II. — *Rupp*, Magyarország helyrajzi története, II. k. 135. l.

³⁾ *Jászovári házi levéltár* (datum in Jaszow die dominica ante festum beatorum Philippi et Jacobi Apostolorum, a. d. 1515.) II. lajstrom, XIV. csomó, 347. sz. — Ezen oltárnokság II. József idejében szűnt meg.

munkás életét. A bibornok most már nem ellenezte többé, hogy SZAKMÁRY György és Kassa városa tényleg is gyakorlatba vegyék a rájuk ruházott királyi kegyúri jogot, melyet II. GYULA pápa is jóváhagyott 1511. febr. 6. kelt bullájával; ¹⁾ melylyel különben püspök és város oly dicséretes mérsékeltséggel éltek, hogy három ízben közbejött üresedés alkalmával azt erősíték meg prépostúl, kit a konvent tagjai törvényesen megválasztottak.

Ezek sorát I. GYÖRGY prépost (1515—1521.) nyitja meg, ki az 1515. év nov. 23. vette át a pécsi püspök kezéből a monostor kormányát, ²⁾ ünnepélyes székfoglalását mindazáltal csak a következő évi januárhó 21-dik napján tartotta meg. ³⁾ — GYÖRGY prépost az Abaúj-vármegyében egykor virág-

¹⁾ II. Gyula pápa bullája (Romae apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicae 1511. VIII. idus Februarii) a **jászóvári házi levéltárban**. — A királyi kegyúri jog illetén átruházása, melylyel rendszert jelentékeny politikai befolyás és hihetőleg anyagi előny is volt összekötve, nem elszigetelt tünemény a középkori magyar egyháztörténelemben. Több ily esetre akadunk úgy az Árpád- mint a vegyes dynastiák-ból származott királyok uralkodása alatt, de főleg a tehetetlen II. Ulászló idejében, ki egyebek között a pécsváradi, szekszárdi, battai és tilhanyi apátságokra, Perényi Imre nádornak és örököseinek (**Fraknói**, A szekszárdi apátság tört. 28. l.), a leleszi prépostság felett pedig a Pálóczy-családnak (**Egyházi Lapok**, 629. l. 1869. év.) adományozta a királyi kegyúri jogot. A szerzetesrendeket aggodalommal töltötte el a magánpatronatus; tiltakoztak is ellene, arra kérvén a koronát, szabadítaná meg őket a kinevezett kegyurak önkényétől és bírvágyától, s tartaná tiszteletben a szerzet jogait és érdekeit. Tiltakozásukat azonban ritkán követé ohajtott siker. — V. ö. 1518. XV. tcz.

²⁾ Szakmáry György megerősítő levele (datum Quinque-Ecclesiis in festo beati Clementis Papae et M. a. D. 1515.) **Kassa** sz. kir. város **levéltárában**.

³⁾ Visegrádi Posegani János esztergom-egyházmegyei áldozópap s pápai közjegyző bizonyáglevele a **jászóvári házi levéltárban**. A beiktatásnál mint tanúk szerepeltek: Péter, a saághi prém. r. konvent tagja, mint Fegyvernek Ferencz saághi prépost s rendkerületi helytartó megbizottja; Mihály jászai plébános, ennek káplánja: Balázs és Miklós debrődi plébános.

zott KARÁCSONDY-ak nemes házából származott; példás életű pap, tudományosan művelt s a szigorúbb elvekhez hajló szerzetes volt. ¹⁾ Hat évi kormányja alatt tiszteletre méltó tevékenységet fejtett ki a belső fenyíték ápolása és megszilárdítása körül. E fölött takarékosága és a jószágok gondos kezelése képessé tették őt arra is, hogy a *jászó-újfalusi* birtokkal növelje a Rend törzsvagyonát, melyet TORNALLYAY János, az erdélyi vajda fő hadi tisztje, háromszáz arany lefizetése mellett azon feltétel alatt engedett át, hogy a konvent minden héten kedden ünnepélyes szentmisét mondjon érte és övéért Szent-Anna-oltáránál (1519.) ²⁾

GYÖRGY prépost az 1521. év november havában szállott sírba. Őt követik: BÁLINT prépost (1521—1522), azelőtt évek hosszú során át a konvent perjele. Minden tekintetben jeles elődének nyomdokain haladt, de a halál már a következő évben véget vetett gondjainak. ³⁾

III. PÉTER (Petrus de Cassovia, 1522—1544.) a szépművészetek és bölcsélet mestere. ⁴⁾ Született Kassán. Felsőbb tanulmányait valószínűleg a krakkói főiskolán végezte, hová, mint tudva van, akkortájt nagy számmal járt a tiszavidéki magyarság. Mint jászóvári prépost nagy befolyásnak és tekintélynek örvendett az ország felső részein. Erre vall azon levele, melyben egyidejűleg MÁRIA özvegy magyar királyné nagyúrú gyóntatójával, HENCKEL János kassai plébá-

¹⁾ Szakmáry idézett megerősítő levele.

²⁾ *Jászóvári házi levéltár* (datum feria V. proxima ante festum Beatissimae Trinitatis, a. D. 1519.) II. lajstrom, XIV. cs. 274. sz. — Az oklevélből kitűnik, hogy e birtok azelőtt Szapolyay János erdélyi vajda tulajdona volt s ő ezt anyja és öccse beleegyezésével Tornallyay Jánosnak ajándékozta egy, a törökökkel vívott ütközetben, melyben T. János fia, Kristóf, a csatamezőn lelte halálát, neki tett szolgálatokért. A szentmisét napjainkig folyvást megtartja a konvent.

³⁾ *Jászóvári házi levéltár* (datum feria III. proxima post festum B. Catharinae V. et M. a. D. 1521.) IV. lajstrom, XIV. cs., 275. sz.

⁴⁾ *Jászóvári országos levéltár*, C. jegyzőkönyv.

nossal s egyenesen reá hivatkozva, arra kéri *Bártfa* városának polgárait, tanúsítának kiméletet és engedékenységet KRISTÓF bártfai plébános iránt, kit büntényei miatt fogságba vetettek, s függesztenék fel mindaddig az ellene hozott ítéletet, míg a felvidéken zajló párttusák megszűntével a *kassai plébános* társaságában meglátogathatja őket (1528.) ¹⁾ Igéretét azonban aligha beváltotta. A szerencsétlen mohácsi ütközetet s a nemzetnek két pártra szakadását kísérő testvérharczok folyton folytak azután is, napról-napra újabb bajokkal tetézve a helyzet veszélyeit s újabb félelem- és rettegéssel töltve el az ország sorsa felett aggódo hazafiak kebelét.

Prépostságunk is egyre szomorúbb körülmények közé jut ezidett. A szomszéd nagybirtokosok inkább mint bármikor, dúlják és fosztogatják a monostor javait. És a *kassai* tanács a helyett, hogy a reá háramló kötelességhez képest őrt állott volna a testület érdekei felett, szintúgy mint amazok, közös zsákmánynak tekinti a prépostságot. A dolgok ezen vigasztalan állásában végre I. FERDINÁND azzal vélt segíteni a rendtagok mélyen sújtott helyzetén, hogy *Kassa* városától visszavevén a királyi kegyúri jogot, újból a korona közvetlen fennhatósága alá helyezte s egyúttal pártfogásáról is biztosította a monostort (1539.) ²⁾ De a szűkkeblű önzés s a lázas vágygyal űzött bírtokszerzés eme borús napjaiban a fejedelem oltalma sem használt többé! Három évvel utóbb, a Beszterczebányán ülésező országos rendek már arra kéri a királyt, mentené fel a jászóvári prépostot azon összeg fizetése alól, melylyel *Sáros* várának megerősítésére tartozik, mert még jelenben is *Kassa* városa bitorolja a prépostság bírtokait. FERDINÁND nem ellenezte az indítványt, egyedül

¹⁾ **Frankl** (Fraknoi), Henckel János, Mária királyné udvari papja. Olvastatott a M. T. Akadémia 1872. jún. 6-diki ülésén; 8 lap. A levél eredetije (dat. Cassoviae feria 6. ante Epiphan. Domini, a. 1528.) **Bártfa** sz. kir. város **levéltárában**.

²⁾ **Jászóvári házi levéltár**, I. lajstrom, I. csomó, 3. szám.

azt kötvén ki feltételül, hogy a prépost a jövő hadjárat alkalmával a törvények értelmében állítsa ki fegyvereseit.¹⁾

PÉTER prépost az 1544. év elején hunyt el. Utóda VÁRADY (de Petro-Varadino) BALÁZS (1544—1549.), a magyar királyi udvari kamara elnöke,²⁾ nem szabályszerű választás, hanem királyi kinevezés útján nyerte el a prépostságot. Az ő kormányidejéből egyedül annak tudomása jutott el korunkig, hogy MARTINUZZI György, váradi püspök és erdélyi kormányzó, törvénytelen harminczadot emelt a jászai határban, melyet az 1548-dik évi pozsonyi országgyűlés szüntetett meg.³⁾

VÁRADY a váczai püspöki székre mozdíttatván elő, FERDINÁND JOZEFICS II. FERENCZ zengi püspöknek, az ügyes és tevékeny diplomatának⁴⁾ adományozta a monostor javait, ki azonban már néhány hónap múlva OLLYAS II. GYÖRGY-nek (1550—1552.) engedte át a préposti méltóságot.⁵⁾ OLLYAS a Rend hírnevesebb tagjai közé tartozott. Alig vette át a társulat kormányát, a prémontréi általános káptalan már is a nagyváradi-hegyfoki, leleszi, nyírpályi, adonyi és darnai monostorok atyaapátjává nevezte ki a még fiatal főpapot, reményét fejezván ki az iránt, hogy terjedtebb hatalomkörrel felruházva, egyszersmind képesebb is lesz hanyatlásukban feltartóztatni a Rend ügyeit.⁶⁾ OLLYAS, mint HUGO Károly tudósít, erőteljes, nagyratörő lelkének lángbuzgalmával fogott hozzá az eléje tűzött feladat megoldásához. Férfias erélylyel állotta útját THURZÓ János és BEBEK György jogtipró cél-

¹⁾ Fraknói, A magyar országgyűlések története, II. k. 98. s 101. ll.

²⁾ Thallóczy, A kamara haszna, 127., 130. s 225. — Wagner, Analecta Scep. III. k. 85—88. ll.

³⁾ Mallyo kézírata 85. l. — Fraknói, A magyar országgyűlések története, III. k. 61. l.

⁴⁾ Horváth, Magy. Tört. IV. k. 18. s 31. ll. — Sayous, A magyarok egyetemes története, II. k. 39. l.

⁵⁾ Jászóvári országos levéltár, a D. jegyzőkönyv bevezetése, szerkesztve „per nobilem Albertum literatum de Zebyn.“

⁶⁾ Hugo, Annales Ord. Praem. I. k. 861. lap.

zatainak; az 1550. év derekán pedig a szépesi káptalan előtt óvást emelt mindazok ellen, kik lefoglalva tartották az imént említett monostorok birtokait. ¹⁾

De a politikai helyzet folytonos ingadozása s a hitújítás okozta rázkódások csakhamar megbénították a cselekvő kezet, mely más körülmények között hivatva lett volna a virágzat legmagasabb fokára emelni a prépostságot. Ide járult az is, hogy rend- és munkatársai egymás után dőltek ki oldala mellől, s nem volt aki támogassa törekvéseit. 1550-ben már csak egy tagja volt az egykor oly népes jászóvári konventnek, és a törvényhozásnak intézkedni kellett, hogy szerzetesek hiánya miatt az egri káptalan teljesítse a hiteles helyi teendőket. ²⁾ Röviddel utóbb maga OLLYAS is odahagyni kényszerült a prépostságot, hogy a túlsúlyra vergődött protestáns párt támadásai ellen biztosíthassa életét. ³⁾ Egy évre reá lecsendesedvén a zivatar, visszatért ugyan monostorába; — az 1552. év őszén még ötven drabantot és lövészt küld a veszélyben forgó egri vár oltalmára, ⁴⁾ de 1553-ban már a FERDINÁND által kinevezett DRASKOVICS György nagyváradi kanonokot találjuk a prépostság birtokában. ⁵⁾ Mily vége lett OLLYAS Györgynek? Természetes halállal múlt-e ki és hol? vagy pedig az akkori pártviszályoknak esett szánandó áldozatul? minderről mélyen hallgatnak a történeti okmányok. MALLYO következő rövid, de megható szavakban ajánlja GYÖRGY prépostot rendtársai kegyeletos emlékezetébe: „Norbert ivadéka, ha valaha még visszatérsz ősi hajlékodba, e sokat szenvedett férfiúról

Sis memor aeternum; benedic in pulvere Patri!“

¹⁾ Hugo, Annales Ord. Praem. id. h.

²⁾ Szegedy, In Rubr. ad jus Hung. II. k. 90. l. — 1550. LXVIII. tcz.

³⁾ Hugo, Annales Ord. Praem. id. h. — Fuchshoffer-Czinár, Monast. II. 29. l.

⁴⁾ Horváth, Magy. Tört. IV. k. 257. lap.

⁵⁾ Danielik, A Prémontréiek, 328. lap.